

[Beih.]
[14]

Chan. Plac. LEFÈVRE, O. Praem.

UNE ENQUÊTE

SUR L'OBSERVANCE DISCIPLINAIRE ET
LITURGIQUE A L'ABBAYE D'AVERBODE
AU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE

ANALECTA PRAEMONSTRATENSIA

TOMUS XIV, 1938.

Tongerloae
Typis Abbatiae.

zh 5334.

On sait qu'au début de XVIIe siècle, l'ordre de Prémontré traverse une période de profondes transformations. La mort de l'abbé-général Jean Despruets, survenue en 1596, marque la fin d'une époque que l'on pourrait nommer le régime médiéval de la congrégation. L'avènement de son successeur, François de Longpré, ouvre une ère nouvelle, au seuil de laquelle furent entreprises des réformes très étendues dans les deux domaines de l'observance claustrale et de la tradition liturgique.

C'est au chapitre général de 1618 que l'on traça le programme des changements à introduire. On y publia une codification statutaire qui rompait nettement avec le passé et allait constituer la première étape de l'observance rajeunie définitivement arrêtée en 1630.

Le même chapitre, dressa le syllabus des amendements à apporter dans les usages liturgiques. De vrai, depuis 1608 déjà on s'était orienté dans une direction totalement étrangère à la tradition médiévale en corrigeant le bréviaire d'après les directives de l'*ordo* romain. Toutefois, devant les nombreuses protestations qui s'étaient élevées il avait fallu patienter et tergiverser. A partir de 1618, le branle est donné et le mouvement ne s'arrête plus. Il aboutira en 1628 à la publication d'un Ordinaire ou cérémonial, dans lequel la liturgie moderne trouvait enfin son expression adéquate et sa formule officiellement promulguée ¹⁾.

Accomplie par l'autorité centrale, cette oeuvre cela s'entend, n'avait été réalisée qu'après des consultations préalables faites dans les différentes provinces ou circaries de la famille norbertine. Celle du Brabant, comprenant alors un grand nombre de monastères de l'actuelle Belgique n'y était pas demeurée étrangère. Dès l'année 1620, un chapitre provincial réuni à la célèbre abbaye de Parc, aux portes de Louvain, avait décrété un *modus vivendi* provisoire, qui devait être mis à l'essai dans les abbayes brabançonnnes en attendant

1) Je résume ici les conclusions d'un article de E. VALVEKENS, *Un tournant dans l'histoire de la liturgie prémontrée*, dans la revue des *Analecta Praemonstratensia*, 1927, t. III, p. 241-263. — Sur Despruets, voir L. GOOVAERTS, *Ecrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré*, I, p. 182-184. Bruxelles, 1889-1902.

les décisions du chapitre général ²⁾. On sait aussi toute l'ampleur du rôle joué dans le négoce de la réforme et disciplinaire et liturgique par Jean Drusius, sous-prieur et plus tard prélat de la susdite abbaye du Parc ³⁾.

Dans le but de faciliter la tâche des capitulants, et de leur fournir des informations précises sur la situation du moment, un questionnaire fut adressé à tous les abbés avec prière de faire connaître comment étaient interprétées, au sein de leurs communautés respectives, les lois relatives à l'observance disciplinaire et liturgique.

C'est le texte de l'une de ces enquêtes — celle faite à l'abbaye d'Averbode — que nous avons résolu de publier ici. Elle ne porte pas de date, mais en tenant compte des allusions du texte lui-même elle semble devoir se placer entre 1613 et 1618 ⁴⁾. Le rédacteur des réponses données au questionnaire — à en juger d'après la graphie — fut sans doute Nicolas Strech, religieux et professeur de théologie à Averbode († 1629), dont plusieurs écrits autographes sont conservés parmi les archives de l'abbaye ⁵⁾.

Le dossier comprenant les questions et les réponses est conservé à présent aux archives abbatiales, section I, liasse 2.

L'intérêt de ce document ne réside pas seulement dans l'apport qu'il peut donner à l'histoire locale du monastère dont il émane ⁶⁾, mais surtout dans le fait qu'il permet de saisir sur le vif où en était la pratique réelle et de la discipline et de la tradition liturgique au déclin d'une époque dont on allait tourner la dernière page. Il rend compte dans quelle mesure on était resté fidèle ou non aux prin-

2) Une copie des actes de ce chapitre se trouve aux Archives de l'abbaye d'Averbode, section I, farde 4.

3) Sur le prélat Drusius et son activité dans la réforme du XVIIe siècle voir L. GOOVAERTS, *o. c.*, p. 206-208.

4) Au paragraphe XX de notre enquête, traitant des novices et de leur admission, à la question : *An ad certas aliquas portiones, conventui dandas, obliguntur parentes?*, on répond à Averbode : *Non fit conventio sed observamus relictum domini nuntii apostolici nuperrimum, cui et praecedens noster modus fuit valde conformis*. Le relictum, dont il est question ici, est certainement celui du nonce Antoine Albergati qui fit une visite canonique à Averbode le 2 septembre 1613. Ce relictum porte : *Pro novitiorum receptione nihil ab eorum parentibus vel aliis eo nomine petatur. Oblatum recipi non vetamus*. Archives d'Averbode, section I, liasse 2, farde 1. L'enquête est donc postérieure à cette date. Elle est antérieure à 1618, puisque dans les allusions qu'on y fait au texte des statuts de l'Ordre, par exemple aux paragraphes XLII et suiv., ce sont les statuts de 1503 non ceux de 1618 qui sont cités.

5) Voir, par exemple, le traité intitulé : *Monarchia Ecclesiae asserta contra magistrum Simonem Vigor*. Archives de l'abbaye d'Averbode, section IV, cod. 68, pag. 94-131. — Sur Nicolas Strech, voir GOOVAERTS, *o. c.*, t. II, pag. 213-214.

6) Nous avons largement fait usage de l'enquête pour caractériser l'observance au sein de la communauté d'Averbode durant les premières années du XVIIe siècle dans notre ouvrage : *L'abbaye norbertine d'Averbode pendant l'époque moderne (1591-1797)*. Louvain, 1924.

cipes établis d'ancienne date, aux usages liturgiques entre autres, dont la majeure partie remontait jusqu'à l'aube même de l'Ordre et qui allaient être sacrifiés impitoyablement par la génération nouvelle.

La multiplicité des questions posées, les précisions demandées sur des points très particuliers de l'observance montrent, sans aucun doute, le sérieux avec lequel on entendait aborder le travail de la réforme statutaire. Si celle-ci s'avéra déficitaire dans la suite, ce n'est certes pas à la pénurie des informations prises au préalable qu'il faut imputer l'échec.

L'édition du texte a été faite d'après les règles actuellement prescrites pour les travaux d'érudition. On s'est souvenu que l'impression d'un document, tout en donnant une idée exacte du texte manuscrit, doit se plier autant que possible aux commodités du lecteur ou du chercheur. Les deux cahiers contenant respectivement les questions et les réponses ont donc été combinés de façon que, dans chaque chapitre de l'enquête, les unes prennent place après les autres. L'appareil des notes a été réduit au minimum. On a jugé que les conclusions à dégager du document ne pourraient acquérir une signification qu'à la lumière d'autres informations, nécessaires pour en éclairer la portée, en infirmer ou en corroborer la valeur. Toutes choses qui trouvent une place adéquate dans les ouvrages de synthèse mais ne peuvent qu'encombrer les publications de textes proprement dites.

Pl. LEFEVRE, O. Praem.

TEXTE DE L'ENQUÊTE

Ad conformitatem in omnibus ceremoniis et observantiis, saltem in monasteriis circariae Brabantiae, ordinis Praemonstratensis, introducendam, subsequencia forent examinanda et quomodo in quoque monasterio observentur explicandum, ut selectis optimis et statutis Ordinis maxime consentaneis, unus omnium observantiarum ceremoniarumque concipiatur modus, in quem, post discussionem debitam, omnes conspirent et in monasterio suo quisque abbatum introducat et observari curet.

Ac, ut a divinis incipiamus, imprimis explicandum :

[Cap. I] DE MATUTINIS ET LAUDIBUS

[*Quaestiones* :]

Qua hora ad matutinas excitetur ?

A quo ?

Quantum spatii detur ab excitatione usque ad descensum in chorum ?

An psalmi preparatorii legantur ?

Quo ordine intrent chorum ?

Quamdudum pulsetur ?

Quibus ceremoniis matutinae peragantur ?

Et alia, quae in statutis praefiguntur, an observentur et quae non ?

An psalmus *Attendite* dividatur ?

An stent, sedeantque alternatim sub psalmis, an simul sedeant, simul surgant ?

An surgatur ad inclinandum sub *Gloria Patri* ?

Quomodo inclinatio fiat ad gloriosa nomina ?

Te Deum a quo incipiatur et praesertim in festis ?

Laudes quomodo fiant ?

Antiphona ad *Benedictus* a quo incipiatur ?

Quo ordine laudes peragentur in duplicibus et triplicibus ?

An sub iis aliquando thurificetur et quoties in anno ?

Quomodo thurificatio illa peragatur ?

Quo ordine legantur lectiones in matutinis, praesertim in triplicibus et quis tunc legat evangelium ?

In festo Nativitatis Domini, qua nota canatur genealogia, quibus ceremoniis et ubi; similiter et Epiphania ?

[*Responsiones :*]

De hora excitationis.

Ordinarie excitatur hora tertia; propter brevitatem tamen officii et alias subinde aliis occasionibus, (rariissime tamen), idque cum venia domini Prioris, ad medium quartae. In solemnioribus triplicibus hora secunda. In minus solemnibus ad medium quartae.

De excitatore.

Excitator est solatium sacristae, juniorum unus, in sacris ordinibus constitutus.

De spatio inter excitationem et officium.

Spatium est unius mediae horae.

De psalmis preparatoriis.

Sacerdotibus liberum est legere sive in templo, sive in cubiculis; juniores tenentur legere in templo. Negligentes observantur et corrigentur a superioribus.

De ordine quo chorum intrant.

Fratres non descendunt certo ordine ad matutinas, sed audito ultimo pulsu, omnes descendunt, unus citius altero.

De pulsu campanae ad officium.

Excitator, ut excitavit, pulsatur ad unum plus minus *Miserere*; secundus pulsus protrahitur ad placitum illius qui signum daturus est ad initium matutinarum, forte ad ter aut quatuor *Miserere*. Nolumus in dormitorio non habemus.

De ceremoniis quibus matutinae peraguntur, primo in festis trium lectionum.

Fratribus existentibus in choro, loco suae professionis, qui praestitum dat signum malleolo, ad quod omnes se inclinant (quae inclinatio, secundum antiquam traditionem debet esse adeo profunda ut manus possint genibus incumbere). Versis vultibus igitur sic legunt *Pater, Ave, Credo*. Quibus lectis, praeses dat alterum signum, ad quod hebdomadarius sacerdos incipit : *Domine labia* etc. Lecto invitatorio, rector chori legit *Venite exultemus* in suo stallo, verso vultu ad altare. Absoluto hymno, junior lateris in quo est chorus inchoat antiphonam, chorus deinde psalmum, cujus primo versu finito, omnes sacerdotes sedent, donec omnes psalmi sint praelecti.

Ad *Gloria Patri* inclinant sedentes. Juniores vero toto tempore hoc stant versis vultibus ad sacerdotes, ex iisdem libris averso modo assuefacti legentes et sacerdotibus psalmos praeparantes. Ad *Gloria Patri* se vertunt et inclinant. Reliquae antiphonae vicissim a duobus junioribus leguntur. Post versum nocturni omnes se inclinant, sicque dictis *Pater* et *Ave*, petita benedictione, unus juvenum legit primam lectionem (in quo per ordinem quisque servat turnum suum). Primum versum responsorii legit juvenis qui praecedenti die lectionem legerat. Secundam lectionem legit diaconus cursarius istius septimanae. Nam et in officio tam diaconi quam subdiaconi ministratur septimanatim. Secundum versum legit diaconus qui praecedenti septimana fuit in cursu. Sub hac secunda lectione versicularius imponit signo sacerdoti tertiam lectionem in quo etiam servatur ordo. Versum legit sacerdos qui praecedenti die legit lectionem tertiam.

Quomodo laudes peraguntur in festis trium lectionum.

Te Deum incipit tota pars simul in qua est chorus. Versiculum subsequentem legit hebdomadarius, incipitque *Deus in adjutorium*. Antiphonam inchoat penultimus juniorum lateris in quo chorus non est, idemque latus tunc pergit ad psalmos, per quos omnes post primum versum sedent, tam juvenes quam sacerdotes, debentque inclinare ad *Gloria Patri*. Antiphonam post psalmos legunt omnes stantes. Antiphonam ad *Benedictus* inchoat senior juniorum. Reliqua persolvit hebdomadarius.

De horis beatae Mariae Virginis.

Finitis canonicis, statim subsequuntur horae beatae Mariae, quas inchoat hebdomadarius, legitque collectas. Invitatorium, lectiones, versiculos legit versicularius, insuper et omnes antiphonas, excepta secunda nocturni, quam legit junior oppositi lateris. Sub hiis ad *Gloria Patri* nulla fit inclinatio. Omnia inchoantur in isto latere in quo est versicularius. Versicularius petit benedictionem ad lectionem, suscipitque inclinans se ab hebdomadario stante. Sub lectionibus omnes sedent, excepto versiculario; sub laudibus omnes usque ad antiphonam post psalmos. Sub psalmis nocturni omnes etiam sedent feria secunda, quinta et dominica die; aliis diebus juniores stant versis vultibus ad sacerdotes sedentes, leguntque omnes psalmos ex libro. Finitis laudibus legunt omnes inclinati *Pater* et *Ave*. Postea praeses conventus dicit : *Animae omnium fidelium* etc. Respondent : *Amen*. Deinde ex traditione legunt *Credo* et ter *Ave*, et interea datur pulsus tertio majori campana. Deinde pulsatur aliquantulum minori campana. Fit inclinatio ad nomen Jesu et Mariae.

De festis novem lectionum.

Lectiones leguntur alternatim hac vice ab uno choro, altero tunc legente versus responsorii, alias econtra primam lectionum legit junior omnium, si sit vestitus, sic deinceps gradatim ascendendo usque ad suppriorē inclusive, ad priorem exclusive. Si vero sunt minus quam novem juniores, legunt duas. Diaconus semper legit evangelium, cui respondet diaconus alterius chori lectione septimi versus. Sub primo nocturno et tertio sacerdotes sedent, sub secundo stant. Juniores semper stant versis scilicet vultibus ad sacerdotes, ut supra. Ad *Gloria Patri* tertii psalmi sacerdotes semper surgunt et se inclinant, alias sedentes se inclinant ut supra. Sub lectionibus, post benedictionem, omnes sedent; juniores surgunt ad responsoria. Reliqua etiam in laudibus ut supra, excepto quod ad laudes, alternatim sub psalmis conventus nunc sedeat, nunc stet, sedet sub primo. Primam antiphonam ad laudes inchoat penultimus juniorum lateris in quo chorus non est, secundam penultimus alterius lateris et sic vicissim isti duo.

De celebribus.

Omnia ut supra, hiis exceptis : chorus semper est in latere dextero, a primis vespers usque ad finem diei. Senior juvenum igitur dexteri lateris legit *Venite exultemus*.

De minoribus duplicibus.

In minoribus duplicibus non canimus officium nisi a laudibus. Prioris est omnia hic legere sicut alias est hebdomadarii. Senior juvenum dexteri lateris legit invitorium, seniores conventus legunt lectiones, sic quod nonam legat prior, octavam supprior, diaconus cursarius evangelium et versus responsiorum item seniores, primum versum legit is qui immediate praecedat eum qui legit primam lectionem et sic consequenter quod supprior legat nonum versum, diaconus octavum postquam legit evangelium. Sedet et stat conventus ut in festis novem lectionum.

Finitis nocturnis, cantor imponit Priori *Te Deum*, quo percantato, idem imponit eidem versiculum. Cantato autem *Deus in adjutorium*, succentor imponit juniore sui lateris antiphonam, cantor secundam juniore sui lateris ^{a)} et sic consequenter, ascendendo ad seniores. Immediate intonant psalmos cantor et succentor, versis vultibus ad suum chorum, resumunt antiphonas versis vultibus ad altare. Statur et sedetur sub hiis psalmis alternatim. Cantor imponit Priori capitulum et antiphonam ad *Benedictus*. Prior canit collectam vel col-

a) Le scribe répète ici par erreur *secundam*.

lectas si sint plures, in medio chori in sua cappa choralis, quas omnes monstrat ipsi cantor.

De majoribus duplicibus.

In nonnullis canimus matutinas, in festis scilicet apostolorum et habentibus octavas. Quando non canuntur matutinae, fit per omnia sicut in minoribus duplicibus. In laudibus vero ut jam dicitur; fit tamen in majoribus duplicibus eodem modo in laudibus, sive canantur matutinae, sive non.

Quando in duplicibus canuntur matutinae, duo seniores fratres canunt invitatorium, idque semper, exceptis festis paschalibus, penthecostalibus, natalitiis de quibus infra. Cantores regunt chorum in suis cappis choralibus, inchoant hymnos junctim, psalmos singulatim; quibus inchoatis, vadunt usque ad pulpitem quod est in medio chori, ubi inclinant, priusquam veniunt ad locum suum qui est in stallis inferioribus, usque dum canuntur responsoria, tunc tamen resident in stallis suis. Duo juniores canunt alternatim antiphonas, alternatim in suo latere, sub quibus etiam veniunt intelligendi ii qui nondum sunt vestiti si sint. Lectiones canuntur a senioribus, ut supra. Diaconus etiam canit evangelium. Versus canuntur a duobus. Supprior cum seniore sacerdotum canunt nonum, et sic consequenter; quod si non sufficiunt canentes, juniorum est plures canere. Si plures canentes, omnium juniores sunt liberi. Cantor nunquam canit lectionem quando canuntur matutinae; quando vero solum leguntur, legit cum aliis. Canuntur versus ad gradus presbyterii.

Ad laudes, omnia imponuntur domino Priori per cantorem. In omnibus majoribus duplicibus, ad psalmum *Laudate Dominum de coelis*, exeunt duo ceroferarii qui preparati, sub finem psalmi intrant per ostium laterale cum cereis accensis et sistunt se ad gradus presbyterii, donec Prior absolverit capitulum. Quo absoluto, exeunt per ostium anterius; sequitur eos Prior, quem apud sacristiam induunt superpelliceo et pluviali, et indutum reducant per ostium laterale usque ad locum qui est circa medium chori ad partem suam, ubi se sistit, verso vultu ad chorum oppositum. Ceroferarii redeunt ad gradus presbyterii, donec Prior accedat pulpitem ad canendas collectas, cui ipsi cum suis cereis se adjungunt hinc inde. Quibus cantatis, eum reducant per ostium laterale et exiunt, cantato tamen prius ad gradus presbyterii *Benedicamus Domino*. Prior inchoat antiphonam ex parvo libello ad hoc conscripto.

De minoribus triplicibus.

Tres sacerdotes, ad nutum cantoris, canunt invitatorium. Septimam lectionem non canit diaconus (quamvis ministret in missa,)

sed senior sacerdotum. Nihil hic mutatur, nisi quod tertius versus cujusque nocturni canatur a tribus. Antiphona ad *Benedictus* canatur ante et post. Versiculi parvi canuntur a tribus junioribus ad gradus presbyterii ut in majoribus duplicibus, in minoribus a duobus, in majoribus triplicibus a quatuor.

De majoribus triplicibus.

In omnibus majoribus triplicibus, Praelatus habet officium tam nocturnum quam diurnum. Omnia fiunt ut in minoribus triplicibus, eo excepto quod Supprior canat septimam lectionem, Prior octavam, Praelatus nonam. Per *Te Deum laudamus*, pulsatur majori campana.

Inter haec tamen sunt aliqua solemniora, ut Pascha, Pentecoste, festum Norberti, omnium sanctorum, Joannis Baptistae, dedicatio templi, Nativitas Christi, Assumptio beatae Mariae. In iis tamen quatuor seniores a Supprior inclusive canunt invitorium. Versus post responsoria canuntur a tribus, ultimus cujusque nocturni a quatuor.

In laudibus, capitulum, antiphona ad *Benedictus* imponuntur Praelato a cantore, collectas canit ad pulpitem in medio chori Praelatus. Exeunt ceroferarii, ut ante dictum est, sed indutum pluviali et mitra reducant per ostium anterius, qui subsistit in suo stallo; educunt per ostium laterale ceroferarii, thuribularii, si sint, et pedifer; canunt versiculum ad *Benedictus* et *Benedicamus*.

De ceremoniis noctis Nativitatis Christi.

Tertium versum primi nocturni canunt omnes juniores, tertium versum tertii nocturni omnes sacerdotes, Priore et cantore exceptis. Ceroferarii, thuribularii, diaconus et subdiaconus egrediuntur sub nono responsorio; praeparati intrant per anterius ostium sub *Gloria Patri*. Diaconus ad locum Praelati petit benedictionem, habens textum evangelicum et cereum ardentem, post eum benedictionem petunt ceroferarii; ascendunt ordine gradus presbyterii, sistuntque se ubi solet cani evangelium (non enim habemus doxale) et canitur nota nostra consueta. Regrediuntur per idem ostium anterius, porrigitque subdiaconus Praelato osculandum et signandum textum evangelicum. Eodem modo fit in Epiphania, si Praelatus sit praesens; sin minus petitur benedictio a Priore et exitur in fine per ostium laterale.

De tempore et modo quo thurificatur in laudibus.

Thurificatur in laudibus chorus hiis festivitatibus : in Paschate, Pentecoste, in festo Norberti, Venerabilis Sacramenti, Joannis Baptistae, Assumptionis beatae Mariae, Nativitatis Christi, et in dedicatione templi et Omnium Sanctorum. Ut Praelatus in pontificali-

bus, stans in suo stallo, inchoat antiphonam ad *Benedictus* vel *Magnificat*, egrediuntur Prior et Supprior et induunt se superpelliceo et cappa, ac intrant per ostium laterale, inclinantes primo versus altare, deinde versus conventum, veniunt usque ad prima stalla sui quisque lateris, ibidemque inclinant. Finito primo versu *Benedictus*, descendit Praelatus ex suo stallo ad gradus presbyterii, quo trans-eunte, ut et alias, conventus inclinat se, ibique statim Prior ei claudit sinistrum latus et hic duo thuribularii paratum habentes incensum petunt benedictionem. Praelatus et Prior, acceptis thuribulis, exhibentes reverentiam summo altari, accedunt aediculum venerabilis Sacramenti, ibidemque primo thurificant, deinde ad summum altare; (thurificantur altaria omnia, flexis genibus). Quo thurificato, post inclinationem debitam, Prior nonnihil praecedit, descendens gradus presbyterii, quem hic inclinantem una cum Suppriori Praelatus thurificat. Quo facto, Supprior suscipit thuribulum de manu praelati, osculans eam, inclinantque se Prior et Supprior donec praelatus ascenderit stallum suum, quem inclinantem, stantes thurificant; post redeunt ad pulpitem, inclinantes summo altari, deinde thurificantes; quo facto, rursus ad pulpitem inclinant et postea quisque suum thurificat chorum usque ad gradus presbyterii, ubi inclinatione facta, quisque exit ostium laterale partis suae, praecedente ceroferario et subsequente thuribulario, et thurificat altaria ecclesiae suae partis, ac redit ad chorum per eandem viam sic tamen ut simul intrent. Et sic fit in omni majori triplici ad *Magnificat*.

De matutinis dierum ferialium.

Ad initium : *Pater, Ave, Credo* leguntur flexis genibus usque ad medium *Gloria Patri*. Per omnes psalmos continuo sacerdotes sedent, juniores stant usque ad versiculum. *Pater noster* legitur flexis genibus. Omnes qui legerunt vel versum vel lectionem etc. flectunt genua, ubi alias inclinarent. Sub lectionibus et responsoriis sacerdotes sedent, juniores ad responsoria surgunt.

De laudibus.

Sacerdotes sedent per totas laudes, juniores alternatim nunc sedent, nunc stant.

Quantum servetur caput 2^{dum} distinctionis I^{ae} statutorum 1).

Putamus servari, his exceptis :

1°) Psalmus *Attendite* hic non dividitur.

2°) Non intelligimus quid velint statuta illo capite ubi dicunt : qui legerint veniam petant manu.

1) Il s'agit des statuts de 1503. dont le chapitre 2 de la 1^e distinction porte comme titre : *De matutinis*.

3º) Quid sit jacere super formas; flectimus tamen genua; ad *Confiteor* vero nos prosternimus.

4º) Non servamus ordinem egredientes; quidam enim manent orantes etc. de quo postea.

De inclinatione ad gloriosa nomina.

Ad gloriosa nomina Jesus, Maria, Dei Genitrix, conventus se inclinat, si sit feria genua flectit in omni officio, tam canonico quam divae Virginis. Ad reliqua nomina sanctorum, quorum vel festum vel memoriam agitur, inclinat.

[Cap. II] DE PRIMA ET MATUTINALI MISSA

[*Quaestiones :*]

Qua hora fiat ?

An sacerdos celebraturus matutinalem missam ad primam veniat ?

Quando exeant ministri ?

Quando et quomodo praeparent altare ?

Quando intrent ad dicendum *Confiteor* ?

Quo loco dicant ?

Praesente Praelato, an ipse dicat *Confiteor* et quomodo tunc stet sacerdos cum suis ministris ?

An commendatio fit inter duas primas, quomodo fiat et quoties fiat in septimana ?

Et de sacerdotibus ad celebrandum exeuntibus et ministris, an ea servantur quae statutis praefiguntur capite 3º ?

[*Responsiones :*]

De prima et matutinali missa.

Inter matutinas et primam intercedit spatium mediae horae, sub quo sacerdotes se parant ad sacrificium, juniores diversa agunt pro ratione vel officii vel conditionis suae. Quando officium non canitur, ordinarie incipitur prima hora quinta. Primissarius exit ad medium *Quicumque*, si non sint horae B. Mariae initio *Quicumque*, una cum ministro suo. Qui ante omnia pulsat aliquamdiu minorem campanam, deinde fert vinum et aquam ad altare accenditque candelas componitque missale in summo altari; post redit ad sacrificium ut assistat sacerdoti qui sub finem horarum accedit altare. Conventus vero ordine vadit ad capitulum, de quo postea. Quando fit commendatio, exit sacerdos ad psalmum *Confitemini*.

De prima et matutinali missa in dominicis et quando canitur officium.

His diebus, nulla certa fere hora incipitur, eo quod semper fiat

pausa unius mediae horae post officium matutinale, quae nunc prolixius, nunc brevius est.

Dominicis itaque et festis, canitur prima et matutinalis missa. Exit sacerdos cum diacono, subdiacono et ministro, ut supra. Ministrat minister ut supra; non fert cereum, nisi fiat missa solemnis de quibus jam statim, sed solum ministrat ut alias in superpelliceo. Intranť sacerdos, diaconus et subdiaconus, albis induti; intranť chorum per ostium laterale ad *Dignare Domine* et primo inclinant altari, postea conventui, dicitque *Confiteor*, etc.; data absolutione, regrediuntur ad sacristiam donec horae sint fere finitae.

Quando non sequuntur horae beatae Mariae, tunc sacerdos dicit *Confiteor*, indutus casula et immediate post ascendit altare. Aliqui vero recte ascendunt et non legunt *Confiteor* praesente Praelato; hii non comparent in choro, nec ipso praesente quisquam unquam legit *Confiteor*. In dominicis sequitur concio post missam statim.

De matutinali missa in triplicibus.

Si matutinalis missa sit etiam de ipso festo, tunc est unus cerofarius in hac missa, secus si sit de aliquo parvo festo vel alias. In festo Paschae et beati Joannis, matutinalis missa est solemnis extra chorum. Nisi sit solemnis talis missa, ministri sunt tantum in albis. Quando summa missa canitur tempore matutinalis, ratione primitiarum, fit eadem solemnitate ac si esset summa missa. Quis praesit choro et quomodo, dicetur quando de cantore, infra.

De commendatione.

In septimana tantum semel fit. In quadragesima vero bis aut ter, prout videtur necessarium, et legatur pro iis qui praefixi sunt in tabula nostra. Fit haec inter duas primas et fit ab hebdomadario in stalli suo. Nunquam enim canitur, nisi in servitiis Ordinis, obitus fratris et die Animarum, in quibus Praelatus et ipso absente Prior habet officium. Quod dum fit, ad *Dignare Domine* etc., Praelatus indutus alba et almutio cum ministris similiter indutis intrat, legitque *Confiteor*; quo facto vadit ad stallum inferius dextri lateris cum uno ministrorum, alter vadit ad sinistrum, donec prima sit finita. Cantor, indutus superpelliceo et almutio, inchoat in medio chori *Subvenite*, canit et versus; Praelatus vero collectas in medio chori. Finito primo versu psalmi *In exitu Israēl*, Praelatus sedet in latere dextro, in fine stallorum, in sede ad hoc praeparata, usque ad finem psalmodum. Conventus etiam continuo sedet; ponitur et pulpitu ante Praelatum.

Commendatione absoluta, redit ad sacristiam cum suis usque ad psalmum *Deus misereatur*, tunc accedit sine mitra et pedo ad altare,

celebraturus; ministri qui semper sunt juniores debent communicare. Postea vero in Capitulo omnes suscipiunt disciplinam, primo novitii, quibus imponitur psalterium legendum, qui, ut exierint, alii suscipiunt disciplinam, qua suscepta, omnes se prosternunt et prostrati legunt hos quinque psalmos : *Verba mea, Domine ne in furore, Dilexi, Credidi, De profundis, Pater* et *Ave*, duo versiculi cum collecta, quam legit Prior, qui tunc injungit junioribus psalterium, sacerdotibus tria sacra.

De sacerdotibus privatim celebrantibus et de capite 3^{io} Distinctionis I^{ae} statutorum 1).

Illud caput servatur, hiis exceptis :

Celebraturi egrediuntur non ad offertorium, sed ad initium matutinalis missae, similiter et in summa missa, qui obtinuerint licentiam. Ministri cum illis non egrediuntur sed celebrans pulsat nolan quae est apud sacristiam; quo pulsu audito, junior egreditur; ad secundum pulsum sequens etc.

Non veniunt ordine ad primam, sed omnes tenentur esse praesentes ante finem primi psalmi.

Non canitur hic missa beatae Mariae.

Sero venientes, faciunt ut ibi habetur, sed veniam manu non petunt.

[Cap. III] DE PRIVATIS CONFESSIONIBUS

[*Quaestiones :*]

Quibus signis evocent ex choro confessarium ?

Quomodo audiant confessiones, sedendo an flectendo genua ?

Qui casus sunt reservati communiter ?

Qua forma absolutionis utantur ?

An scilicet, facta confessione, immediate subjungatur *Misereatur tui* et *Indulgentiam* etc. et tunc fiat exortatio et poenae injunctio et post absolutio, demum *Passio Domini nostri Jesu* etc. ?

An in absolutione tantum dicatur : *Absolve te ab excommunicatione minori* ?

De disciplina de qua in statutis, capite 4° et aliis ibidem contentis, an serventur ? 2)

An confessionem terminent formula in statutis praefixa ?

[*Responsiones :*]

De privatis confessionibus.

Qui vocat confessarium, inclinans se ei apponit manum ori post auri.

1) Chapitre intitulé *De prima et missis post primam.*

2) Chapitre intitulé : *De privatis confessionibus.*

Confessarius ordinarie sedet, nisi sit locus sessioni non aptus, ut est apud sacristiam.

Casus reservatos habemus illos quos reservare sibi possunt abbates ordinis nostri et hos reservat Praelatus noster, numero undecim, scilicet : 1) veneficia, incantationes, sortilegia, 2) apostasia, 3) nocturna et furtiva egressio e monasterio, etiam animo non apostatandi, 4) proprietas, 5) juramentum falsum, 6) procuratio auxilii ad abortum, 7) falsificatio sigilli, 8) furtum de rebus monasterii, 9) lapsus carnis, 10) occisio vel gravis vulneratio, 11) malitiosum impedimentum, retardatio, apertio litterarum superiorum ad inferiores et contra.

De forma absolutionis.

Forma haec est : *Dominus noster Jesus Christus, qui est summus pontifex, ipse te absolvat et ego ejus autoritate, qua in hac parte indignus fungor, absolvo te a vinculo excommunicationis, in quantum valeo et tu indiges. Deinde eadem autoritate absolvo te ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.*

Facta confessione dicit poenitens : *De hiis et omnibus aliis etc.* ut in statutis. Tunc *Ideo precor etc.* Postea confessarius : *Misereatur tui etc.*, et *Indulgentiam.* Postea imponit poenitentiam; sequitur exhortatio, si talis sit occasio, sin minus sequitur absolutio sacramentalis. Postea aliqui addunt istam orationem : *Passio Domini nostri etc.*; aliqui non addunt.

Reliqua quae habentur capite 4° non servantur hic.

Confiteri annue praelato liberum est unicuique. Bulla enim Clementis VIII legitime hic publicata est et recepta.

[Cap. IV] DE CAPITULO

[*Quaestiones :*]

Qua hora fiat ?

Quis praesideat ?

An Priore praesente in conventu etiam si absente a capitulo, Supprior habeat corrigendi potestatem ?

An circator aliquando praesideat, cum corrigendi facultate ?

An proclamationes servantur et quomodo ?

An singulis feriis sextis detur in capitulo disciplina ?

[*Responsiones :*]

Passim fit circa medium sextae, dominicis vero et aliis diebus, quibus fit concio, post concionem, praevia statione modica, quod est circa octavam. Festis diebus, quibus non fit concio, statim post matutinalem missam, quod est circa septimam.

Praesidet vel Prior vel Supprior. Priore absente a capitulo, Supprior habet plenam in omnes potestatem quoad correctionem. Supprior nullos habet certos dies quibus praesideat, sed semper Priori liberum et praesidere; verum si quid habent monere vel corrigere, annuit Priori ut se absentet.

Circatorem non habemus.

Proclamationes justis de causis plane hic sublatae sunt.

Singulis feriis sextis datur disciplina.

[Cap. V] DE LECTIONE ET DISPUTATIONE

[*Quaestiones* :]

Qua hora doceatur ?

Qui interesse teneantur ?

Quoties in septimana disputetur ?

Qui respondentes et oppugnantes et quot ?

[*Responsiones* :]

Singulis diebus, exceptis festis, fiunt duae lectiones ante meridiem, una ab hora septima usque ad octavam; prima illa media hora examinatur lectio pridie scripta, secunda dictatur. Secunda lectio fit a medio nonae usque ad nonam et illa dictatur. Feria secunda, quarta et sexta fit tertia lectio post meridiem, ab hora secunda usque ad tertiam; sub hac disputatur et liberum est cuique respondentem qui signatur ad arbitrium exercere argumentando.

Feria sexta fit disputatio ab hora octava usque ad medium decimae, nisi sit festum; in hac unus est respondens et quinque assignantes. Saepe tamen non omnes argumentantur pro ratione materiae etc. Omnes tenentur interesse lectionibus, nisi habeant specialem veniam a Priore, vel ipso absente, a Suppriori.

[Cap. VI] DE SPIRITUALIBUS EXERCITIIS

[*Quaestiones* :]

An aliquot tempus et quam multum praefigatur in communi ad meditandum ?

Quae praefigatur materia ?

Quae hora designetur et quis locus ?

[*Responsiones* :]

Assignatum est semel a Reverendo Domino tempus vespertinum meditationi, ab octava usque ad medium nonae; quamvis hoc ser-

vetur ab omnibus, quoad illud tempus praecise, putamus tamen ordinarie servari exercitium ad uno etiam prolixius quam ab alio.

Accesserunt post stationes ante completorium et ordinarie ante vespervas, nisi fiat lectio vel legantur vigiliae pro defunctis et ante capitulum diebus dominicis et festivis, durantes ordinarie per medium quadrantem. Sed in omnibus hiis nulla praefigitur materia, sed relinquitur cujusque devotioni; unde quidam legunt psalmos, alii litanias, alii meditationum libellos etc. Stationes ante capitulum et completorium fiunt in capitulo; ante vespervas, in ambitu.

Quid autem agatur cum iis qui sunt sub magistro in hac re, dicetur quando de novitiis.

[Cap. VII] DE SUMMA MISSA.

[Quaestiones :]

Quibus ceremoniis quotidie summa missa peragatur et qua hora ?

Quot ministri adhibeantur ?

Quot candelae accendantur ?

Quibus notis epistola, quibus evangelium canatur ?

Quibus ceremoniis perficiatur in duplicibus ?

Quibus in triplicibus, Abbate celebrante ?

An diacono cum thuribulario quotidie, praesente Abbate, ab ipso petant benedictionem ad Evangelium et quibus id ceremoniis fiat ?

An juvenis deferat pacem ad omnes ?

An sub missa sedeant fratres ?

An sub elevatione aliquid canatur ?

Thurificatio sub missa postea a diacono peragitur ?

Quibus ceremoniis juvenes sub ea communicant ?

Praelatus celebrans solemniter, quam et quomodo det benedictionem ?

Quando utatur et non utatur mitra, et quis ponat et deponat ?

An accedens ad altare, pedum ipse ferat vel ei praeferatur et a quo ?

An utatur chirotecis et quamdiu ?

Quos et quot habeat servientes ?

An non fit differentia inter missas de *Requiem* et alias, et quae ?

Quibus ornamentis utatur Praelatus, an scilicet utatur caligis, calceis, tunicella, dalmatica et desuper casula vel pluviali ?

Quibus coloribus in missarum celebratione utantur ?

An Prior et Supprior cantent *Alleluia* in dominicis ?

Quibus ceremoniis privatae missae peragantur, ubi de inclinationibus, genuflectionibus, orationibus quae sub communione adhibentur, ne sunt in canone, aliisque huc pertinentibus.

[*Responsiones :*]

De hora summae missae.

Semper canitur tertia hora nona, exceptis diebus quando fit disputatio et alia aliquando necessitate; tunc enim canitur ad medium decimae, exceptis etiam diebus jejunii; tunc enim canitur immediate post capitulum.

De ceremoniis summae missae quando est de tempore.

In hac unus est ceroferarius et unus thuribularius, uti etiam semper alias, nisi sit duplex et supra, et nisi sit aliqua solemnis missa in qua Praelatus vel Prior habeant officium. In hac ministri (qui semper sunt duo distincti), non utuntur dalmaticis.

Sub initium tertii psalmi exit ceroferarius ut pulset et praeparet altare.

Sub initium horarum beatae Mariae, vel si non sint sub initium tertii psalmi, exit sacerdos cum diacono, subdiacono et thuribulario. Praeparati intrant hoc modo : thuribularii et ceroferarius parum praecedunt et post inclinationem factam altari vadunt usque ad pulpitem, ubi inclinant conventui et postea vertunt se et manent inclinati ad sacerdotem intrantem cum suis. Qui ad gradus presbyterii inclinat primo summo altari, deinde, se vertens conventui, cui similiter inclinat totus conventus, deinde, ut ascendens altare, venit ad aediculam, ibidem inclinat. Diaconus tenetur sacerdoti omnia quaerere et ostendere. Sub prima collecta omnes flectunt genua; qua finita, surgunt, flectunt, item ut in aliis officiis, si quando memorantur nomina gloriosa Jesus et Maria. In hac, ut alias, nisi sit festum novem lectionum, fiunt semper quinque collectae.

Sub elevatione fit signum majori campana; nihil unquam sub elevatione canitur, sed si talis sit dies luditur organis. Ad *Pater noster* pulsatur ad sextam.

Epistolam canit subdiaconus in gradibus presbyterii, tenens epistolare manibus. Sub epistola, versicularius sacerdoti cujus sunt vires, signo manuum, scilicet ori apponens et inclinans imponit *Alleluia*. Quoties epistolam praecedit lectio, ea canitur alio tono et sine manipulo.

Diaconus, ante evangelium, petit benedictionem a sacerdote et hoc semper, nisi adsit Praelatus; hunc enim petitur a Praefato benedictio. Eodem modo petitur benedictio incensi. Quando respondetur a choro *Gloria tibi Domine*, sumit diaconus thuribulum de manu

thuribularii et thurificat evangelium. Sub evangelio thurificat thuribularius ambabus manibus, stante retro diaconum. Subdiaconus sub evangelio opponitur diacono facietenus. Finito evangelio, signat illud diaconus cruce et osculatur dicens : *Per haec sancta evangelica dicta deleantur universa nostra dilecta*. Statim accipit librum subdiaconus et monstrat sacerdoti textum cantatum dicens : *Haec est vera lex*; signans et osculans, respondet sacerdos : *Quam corde credo et ore confiteor*. Idem fit postea ab Abbate si sit praesens.

Interea ceroferarius defert cereum ad gradus presbyterii et extinguit, manetque extinctus usque ad praefationem et vadit ad altare ut teneat pelvim sub manibus celebrantis, quibus thuribularius aquam infundit. Hoc facto, ceroferarius ornat subdiaconum velo, retro altare, quod enim in omni missa fit; et postea cum thuribulario, qui eum hactenus expectat circa gradus sanctuarii, ad gradus presbyterii [*se sistat*] ^{a)}.

Sub initium praefationis, egreditur subdiaconus laturus patenam ex altari, quam ut tulit, facta reverentia altari et aediculae venerabilis Sacramenti, descendit ad locum suum. Sub praefatione elevat patenam, ea finita ascendit altare et claudit latus dexterum sacerdotis usque ad initium canonis et tunc redit ad locum suum; qui semper inclinante se sacerdote inclinat uti et diaconus. Sub elevatione subdiaconus sinistra pulsat nolan; ad *Per omnia* ascendit gradus sanctuarii traditque patenam diacono. Thuribularius interea accipit velum de humeris ejus et complicat illud, tum claudit latus sinistrum sacerdotis. Diaconus, claudens dexterum, elevat patenam sub oratione dominica usque ad illa verba : *Da propitius pacem*, tunc enim tradit eam sacerdoti. Quando venit ad verba : *Domine Jesu Christe, qui dixisti apostolis etc.* subdiaconus relinquens sinistrum latus sacerdotis, sistit se in tertio gradu sanctuarii, diaconus item descendens fert tabellam pacis, porrigit sacerdoti osculandam et deinde ipse osculatur, postea porrigit subdiacono, qui osculatur et tradit thuribulario; hic porrigit conventui, incipiens a senioribus lateris dexteri.

Utraque ablutio infunditur in calicem a thuribulario ut supra et etiam aqua, subdiacono tenente pelvim, si fiat ablutio manuum (quod tamen rarius fit).

Diaconus semper defert librum de latere in latus.

Sacerdos perficit omnes preces usque ad gratiarum actiones in altari. Sub illis canitur a choro, feria secunda, quarta et sexta, anti-

a) Mots omis mais requis par le sens.

phona *Media vita*, feria tertia et quinta : *Ne reminiscaris*, sabbatho *Recordare*, dominica : *Haec est praeclarum vas*, semper flexis genibus, quibus subjungit sacerdos aliquos versiculos et collectam. Haec ex institutione moderni nostri praelati.

His finitis, eo ordine redeunt qui venerunt; extra ostium chori subdiaconus porrigit sacerdoti osculandum textum evangelicum.

De rectore chori.

Rector chori in his missis est juvenis unus, secundum cursum suum; intonat in medio chori ad pulpitem et quoties quippiam intonuit, flectit genua loco suo. Qui vero cecinit graduale (in quo etiam juniores servant suum ordinem), flectit genua ad gradus presbyterii. Sacerdos vero, qui cecinit *Alleluia*, flectit genua ante pulpitem ubi cecinit.

De summa missa in festis trium lectionum, novem lectionum et dominicis.

In his nulla est differentia nisi quod sit quaedam diversitas in *Kyrie*, *Sanctus*, *Agnus*, et quod in festis trium lectionum unus canat graduale et unus *Alleluia*, in aliis duo. Utimur in his semper dalmaticis, excepto tempore Adventus et inter Septuagesimam et Pascham; tunc enim utimur planetis, etiam in triplicibus.

De summa missa in celebribus.

In hac cantor regit chorum, indutus superpelliceo et almutio. Ceroferarius et thuribularius canunt graduale nisi pulsantur organa. Thuribularius cum cantore canunt *Alleluia*; in omnibus celebribus canuntur prosae, excepta Septuagesima. Diaconus et subdiaconus tenentur in hac missa communicare.

De summa missa in minori et majori duplici et minori triplici.

In his dominus Prior habet officium et serviunt duo ceroferarii et unus thuribularius. Introitus tertio repetitur, etiam a choro, nisi pulsantur organa. Celebrans cum suis intrat sub *Gloria Patri*, modo quo supra. Ut ascendit altare, ipsum osculatur, deinde imaginem crucifixi in missali. Tunc diaconus, flectens genua, petit benedictionem super incensum a Priore, in latere dextero altaris, deinde Prior thurificat corporale et altare, postea se vertens, diaconum flectentem genua; diaconus, sic manens, postea Priorem. Sequitur introitus; lectis *Kyrie eleyson*, diaconus praecinit Priori submissa voce *Gloria in excelsis*. Ut vero canitur ultimum *Kyrie* a choro, cantor item accedens altare, infra gradus sanctuarii, a latere sinistro, praecinit Priori *Gloria in excelsis*.

Graduale canitur a seniore ceroferariorum et thuribulario. Si non pulsantur organa, *Alleluia* a cantoribus, locis suis. Si minus

duplex sit, sunt in almutiis, si majus in pluvialibus. In minoribus triplicibus canitur graduale, si non pulsantur organa, a tribus junioribus deputandis a cantore in almutiis, *Alleluia* a tribus sacerdotibus ab eodem deputandis in pluvialibus.

Ad lotionem manuum ministrant thuribularius et unus ceroferarius, alter interea induit subdiaconum velo, retro altare; his actis sistunt se ministri hii circa gradus sanctuarii, thuribularius in medio, ceroferarii hinc inde.

Circa finem oblationis, diaconus, accepto thuribulo, petit benedictionem super incensum loco quo ante. Prior oblata thurificat, deinde reddit thuribulum diacono, qui statim flectit genua in secundo gradu et Priorem dicentem : *Orate fratres* etc. thurificat, donec finita sit responsio ab astantibus ministris. Qui, his factis, redeunt ad locum suum, scilicet gradus presbyterii.

Quando ventum fuerit ad illa verba praefationis : *Gratias agamus*, accipit diaconus thuribulum et thurificat altare, pergens usque ad unum cornu, inde rediens ad medium, vadit ad alterum cornu; non circuit altare; deinde thurificat subdiaconum loco suo stantem et inclinantem. Postea etiam thuribularium loco suo; tandem thuribularius, accepto thuribulo de manu diaconi, eum thurificat inclinantem. Quo facto redit diaconus ad locum suum, qui semper est tertius gradus sanctuarii. Haec omnia perficiuntur sub praefatione.

Ad communionem diaconus et subdiaconus flectunt genua sua in summis gradibus sanctuarii, diaconus a dextris, subdiaconus a sinistris, et hoc quoties debent communicare, alias enim manent stantes locis suis. Quando celebrans disponit se ad hauriendum sanguinem, prosternunt se; hoc etiam faciunt omnes alii juniores circa altare, quando debeant communicare, leguntque *Confiteor*. Celebrans, hausto sanguine, vertit se et dicit *Misereatur* et *Indulgentiam*, deinde flexis genibus adorat Corpus Domini et porrigit aliis, qui bini flectunt genua in secundo gradu sanctuarii. Porrigens dicit *Corpus Domini nostri* etc. Ablutionem sumpturi vadunt ordine suo ad locum dextrum altaris in quo praeparatur calix.

De thurificatione et reliquis quando canitur Credo.

Sub *Credo* thurificatur Prelatus, primo, si adsit, deinde, rectores vel rector chori, postea dextrum latus, postea sinistrum, nisi sint duo thuribularii, tunc unus unum chorum thurificat. Secundum ordinem thurificationis, textus evangelicum osculatur.

Quot candelae accendantur in missis.

In privatis missis, unica accenditur, nisi sit triplex, tunc enim duae accendantur. In summa et matutinali missa semper duae; in

omnibus duplicibus et supra, in summa missa quatuor accenduntur et in majoribus triplicibus aliae septem quae sunt in vinea ¹⁾, in super et in quovis altari una.

Sedent fratres sub epistola, sub versu *Alleluia* et versu gradualis, alias nunquam.

Sub elevatione nihil canitur, nisi quod suo tempore pulsantur organa.

De summa missa in majori triplici.

Hanc semper celebrat Praelatus si adsit. Officio diaconi et subdiaconi funguntur sacerdotes per vices, a Supprie inclusive. Sunt duo ceroferarii et duo thuribularii.

Intrant eodem modo et ordine quo ante, nisi quod post diaconum subsequatur pedifer, in pluviali, gestans pedum, et Praelatum camerarius, etiam in pluviali. Pedifer semper est senior juvenum.

Quando Praelatus legit *Confitemini Domino*, etc., tunc camerarius deponit mitram et pedifer tradit ei pedum, quod ut tradidit recedit circa ascensum altaris, exit et exuit pluviale et manet in choro cum aliis, et camerarius fungitur ejus officio.

Postquam absolvit *Indulgentiam* etc. subdiaconus porrigit ei osculandum textum evangelicum (quod fit in omni missa quando ministrant diaconus et subdiaconus). Tunc imponitur ei mitra. His absolutis, ascendit cum pedo et mitra altare; ubi osculatus est crucifixum missalis, camerarius sumit pedum de manu ejus et reponit circa latus; tunc diaconus petit benedictionem super incensum; thurificatio fit ut in duplici.

Introitum legit indutus mitra. Lectis legendis, praecinit ipsi diaconus *Gloria* submissa voce. Sub octavo *Kyrie* ascendit cantor et in sinistro latere, infra gradus sanctuarii, praecinit ipsi etiam *Gloria*, quod intonat in medio altaris, sine mitra cum pedo; pergit ibi inclinatus legere usque *Adoramus te* inclusive, tunc redit ad librum, perlecturus ibidem reliqua et tunc aufertur pedum et imponitur mitra.

Ut perlegit *Gloria*, sistit se in medio altaris, sed percantato a conventu, redit ad librum (idem omnes faciunt in aliis missis), ibique datur ei pedum et aufertur mitra, et vertens se canit *Dominus vobiscum*. Ut canit *Oremus*, aufertur ei mitra et redditur dum canit illa verba : *Domine nostrum* etc., et aufertur pedum. Tunc diaconus ponit sedem in dextero latere altaris, in quo praelatus sedens, vultu ad conventum, legit epistolam et reliqua usque ad evangelium.

1) Il s'agit ici, sans doute, d'un candélabre orné de feuilles de vigne.

Junior ceroferariorum flectit genua ante Praelatum et tenet librum, eo modo ut summitas libri incumbat capiti ejus. Camerarius a dextris Praelati, diaconus a sinistris librum dirigunt.

Subdiaconus, ut percantavit epistolam, venit ad Abbatem sedentem et exhibet ei librum clausum; qui supraponit manum suam quam deosculatur subdiaconus et facta reverentia recedit, reponit epistolare et occupat locum camerarii.

His lectis a Praelato junior ille osculatur manum ejus et recedit. Praelatus disponit se ad legendum evangelium; quando inclinatus versus medium altaris legit ista verba *qui natus es de Virgine*, etc. deponitur ei mitra.

Si sit *Credo*, consequenter legit, sine mitra, in medio altaris. Quando legit *Et incarnatus est* inclinatur se, quando *Et homo factus est* flectit genua, quando *Crucifixus* facit manu crucem in altari et osculatur eam, quando *Et resurrexit*, surgit, quando *Simul adoratur*, inclinatur se. Idem omnes alii celebrantes faciunt.

Finito *Credo*, imponitur ei mitra et diaconus ponit praelato calicem et panem, acceptum de manu subdiaconi, et cocleari sumit modicum aquae ex urceolo quem exhibet ei subdiaconus, et infundens calici dicit : *Benedicite* et ad omnes oblationis preces respondet *Amen*.

His finitis, rursus diaconus ponit Praelato eandem sedem ante gradus altaris, a latere dextero, in qua sedet; diaconus, subdiaconus et camerarius descendunt ad chorum cantaturi prosam cum reliquis.

Sub finem sequentiae ascendit Praelatus altare et diaconus inclinatus petit benedictionem a latere sinistro altaris his verbis : *Jube Domine benedicere*; thuribularii petunt benedictionem circa medium altaris infra gradus, flexis genibus his verbis : *Benedic Reverende Pater*; ab aliis celebrantibus petitur his verbis : *Benedic Pater*. Quando respondetur a conventu « *Gloria tibi Domine* », inclinatur se Praelatus in medio altaris; interea aufertur ei mitra et datur pedum; incepto evangelio, convertit vultum suum ad diaconum qui canit evangelium ex pulpito ante aediculam Venerabilis Sacramenti. Subdiaconus vultu opponitur diacono quando canitur evangelium et fere juxta eum unus thurificat, alter retro diaconum, et hoc posteriori modo semper quando est solum unus thuribularius. Finito evangelio, traditur a subdiacono Praelato osculandus textus, ut alias supra.

Ut intonuit *Credo*, datur ei mitra et sic manet cum mitra et pedo donec canatur *Descendit de coelis* et tunc descendit gradus sanctuarii et ibi, facta reverentia ad chorum et Venerabile Sacramentum, in-

clinat se versus altare, et aufertur ei mitra, usque *Et homo factus est* tunc flectit genua ut omnes alii, usque dum canitur *Et resurrexit*. Tunc redditur mitra et, facta reverentia versus Venerabile Sacramentum, ascendit ad altare et hunc modum etiam alii celebrantes observant.

Quando cecinit *Oremus*, aufertur pedum et manet mitratus usque ad *Gratias agamus*; tunc enim aufertur ei usque ad benedictionem, tunc datur ei mitra et pedum.

Post *Per omnia saecula saeculorum*, vertit se diaconus ad conventum et canit *Humiliate vos ad benedictionem*; respondet conventus : *Deo Gratias*, preces illas concludit tali communi benedictione : *Et benedictio Dei Patris et Filii et Spiritus Sancti descendat super vos et maneat semper*, formando tres cruces, primam quasi super diaconum, qui tenet ei librum a dextra parte altaris, secundam in medio, tertiam ad sinistram. Haec fiunt verso vultu ad populum. Sub benedictione conventus etiam cantores stant inclinati ad gradus presbyterii. Reliqua ut supra.

Quando et quoties Praelatus utatur mitra.

In majoribus triplicibus, per totum officium suum; item in benedictione calicum, in depositione funeris fratris defuncti utitur pedo et mitra, non tamen in missa; item in dominica Palmarum in missa; alias nunquam.

Quando utatur chirotecis.

In solemni missa et supplicatione; exuit eas ad ablutionem manuum et induit post sumptam ablutionem calicis, alias nunquam.

De missa Venerabilis Sacramenti.

Haec canitur omnibus feriis quintis non impeditis festo, excepto tempore Adventus et a Septuagesima usque ad festum Sanctissimae Trinitatis.

Intrat sacerdos cum suis sub *Deus misereatur*, flectit genua apud aediculam Venerabilis Sacramenti, ibique dat benedictionem super incensum et thurificat Venerabile Sacramentum, deinde defert ad altare, canitque *Tantum ergo...*, *Genitori...*, postea sequitur Introitus. Thuribularius, dum haec canuntur, flexis genibus thurificat, et hoc toties quoties sacerdos canit, et pulsatur cymbalum a subdiacono.

Sub *Gloria in excelsis*, ad verba *Adoramus te*, exhibet sacerdos rursus Venerabile Sacramentum adorandum et omnes flectunt genua, et hoc quoties exhibetur. Exhibetur similiter sub *Credo*, ad verba *Et incarnatus est*; ad verba *Crucifixus* formatur figura crucis et, cantato a sacerdote in medio chori *Alleluia* cum versu, idem sacerdos canit *Alleluia* sub tono quo praefigitur prosae, et tunc celebrans

intonat : *Ecce panis* et repetit tertio. Ad verba *Bone pastor*, reponit in altari. Ordinarie in fine dividitur ministris hostia.

Nota : Quando ministri soli communicant, eos sumere ablutionem e calice post sacerdotem.

De ornamentis quibus induitur Praelatus.

Nunquam utitur caligis aut calceis.

Utitur dalmatica sub casula in officio missae, nunquam alias, ne quidem in supplicatione; sed in supplicatione sub pluviali gestat crucem e collo pendentem.

Prior nunquam canit *Alleluia* aut quid aliud; Supprior in omnibus servat cursum et ordinem cum aliis.

De coloribus quibus utimur.

Accomodamus nos festis, quantum ornamenta nostra admittunt.

Albis ornamentis utimur in festis beatae Mariae, virginum, confessorum, Ascensionis, Transfigurationis, Nativitatis beati Joannis Baptistae, Michaelis.

Rubris in Pentecoste, Circumcisione, festo Omnium Sanctorum, martyrum et primitiis.

Ceruleis in festis apostolorum.

Flavis in festis evangelistarum et electarum.

Viridibus in dominicis a festo Sanctissimae Trinitatis usque ad Adventum, si missa sit de dominica.

Nigris pro defunctis et in feriis.

De differentia inter missam Requiem et alias.

Differentia assignatur in missali, deinde quotiescumque sive Praelatus, sive Prior canunt *Requiem* solemnitur, ministri tenentur communicare uti et in vigiliis solemnibus; tunc enim numquam ministrant ei sacerdotes.

Thurificatur eo modo quo in triplici vel duplici.

Cantor regit chorum, indutus superpelliceo et almutio. Idem praecinit celebranti *Hostias et preces*.

Evangelium canitur in nudo pulpito, sine ullo ornamento; textus a nullo osculatur.

Duo sunt ceroferarii et unus thuribularius.

Cantor et thuribularius canunt graduale in medio chori; tractus canitur alternatim a choro.

De ceremoniis quibus privatae missae peraguntur.

Lectis praeparamentis, celebraturus flectit genua, signat se cruce, exiit cucullam dicens hanc orationem : *Exue me Domine veterem hominem* etc. Pergit ad lavacrum ante sacristiam, abluat manus dicens hanc orationem : *Largire sensibus nostris omnipotens Deus* etc.

In sacristia induit amictum orans : *Pone Domine galeam, etc.*, induit albam, orans : *Dealba me Domine, etc.*, cingit se orans : *Praecinge me Domine cingulo fidei, etc.* ad stolam : *Redde mihi, obsecro Domine, stolam immortalitatis, etc.*, ad manipulum : *Da mihi manipulum etc.* Accipit casulam utraque manu, inclinat faciem super eam et orat : *O pie Jesu, ne me permittas indigne, etc.* Oratione absoluta format crucem casula, eam induit et orat : *Indue me Domine indumento salutis, etc.* legitque ibidem *Judica*; postea accipit ex armario calicem involutum sacculo et panem et defert ad altare; sequitur minister. Si religiosus ministrat, indutus est superpelliceo.

Praeparat calicem statim in altari, eo praeparato descendit, *Confitemini*, extendens manum nonnihil in altum et complicans, similiter ad initium *Confiteor*, ideo *precor* complicans manus se inclinat, praeter ad *Misereatur*, tunc elevat et complicat manus sed stat erectus. Ad *Non nobis* idem agens inclinat, postea addit : *Ab occultis meis, Domine exaudi, Dominus vobiscum, Oremus Aufer a nobis*, ascendit altare. Ad verba *Tuam crucem* osculatur altare, ad verba *Tuam gloriosam, etc.* osculatur crucem missalis.

Incipit *Adjutorium nostrum*, *Sit nomen Domini*, signat pectus suum cruce dicens : *Sancti Spiritus adsit nobis gratia etc.* Dum legit et repetit introitum, inclinat sub initium, formans crucem. Ad *Gloria* inclinat versus medium altaris. *Kyrie* legit eodem loco *Gloria* incipit in medio altaris, legit inclinatus usque *Adoramus te*, reliqua perlegit apud librum. Hoc lecto, signat se cruce, postea vertit se dicens : *Dominus vobiscum* postea *Oremus*, inclinando similiter; inclinat dicendo *Alleluia*. Omnia legit elevatis nonnihil manibus et explicatis et erecto corpore, nisi *Alleluia* de Sancto Spiritu; illud legit flexis genibus; ultimum versum tractus *Domine non secundum peccata* legit inclinatus.

Postea, subeundo ad medium altaris, dicit *Jube Domine benedicere* respondet sibi ipse *Dominus sit in corde meo et ore meo, etc.*, ad verbum *corde* signat cor cruce, pollice similiter *ore* os, verso vultu ad librum dicit : *Dominus vobiscum* et *Sequentia Sancti Evangelii*, verso vultu ad altare, parum inclinando dicit : *Qui natus est de virgine etc.* pollice signans frontem primo, deinde os, deinde pectus cruce. Lecto evangelio, signat principium ejus cruce nisi sit *Requiem*, osculatur, dicitque *Per haec sancta evangelica dicta etc.* Si sit *Credo* legit sejunctis manibus usque *Incarnatus est* tunc inclinat loco suo et flectit genua; reliqua persolvit complicatis manibus. Postea format sursum crucem, deinde *Dominus vobiscum*,

offertorium ad librum legitur. Deinde deponit cooperculum calicis jam praeparati et accipit patenam cum pane et ponit ante pedem calicis. Faciendo crucem super calicem dicit *Fiat haec commixtio* etc., postea *Quid retribuam Domino* etc. *Panem coelestem accipiam*, hoc dicendo facit crucem super panem et dicens *In nomine Patris* etc. facit crucem cum patena super locum in quo jam positurus est panem, a sinistris scilicet calicis. Posito ibi pane, reponit patenam sub corporali a dextris calicis, postea facit crucem super calicem, dicens : *Calicem salutaris accipiam*, etc. concludit accipiendo calicem manu et formans eo crucem super locum in quo reponi debet *In nomine Patris*, etc., tunc cooperit calicem. Sequitur : *Veni invisibilis Sanctificator* etc. inclinando ad verba : *Benedic et sanctifica*, formans unam crucem super utrumque. Deinde inclinatur se rursus et perficit; sequitur ablutio manuum. Abhinc usque ad ultimam abluitionem, utriusque manus pollicem proximo digito semper habet conjunctum. Ad *Gloria Patri* inclinatur se parum et tundit pectus; ad principium hujus oblationis *Suscipe Sancta Trinitas*, etc., extendit nonnihil manus et complicat, inclinans se ad verba illa *In honorem beatae Mariae*, idem agit parum se ad hoc erigens, et tandem inclinatur perficit. Sub finem facit crucem super extremitatem corporalis a dextris, et osculatur eam et erigit se, et format ante se crucem dicens *In nomine Patris*, etc. vertit se et dicit : *Orate* tundendo pectus, et ministro legenti *Suscipiat*, respondet *Amen*. Sequitur *Domine exaudi*, etc., *Et clamor meus*, *Oremus* inclinando secretas legit ad librum complicatis manibus. Ut absolvit, ponit manus suas super corporale et sic legit *Per omnia saecula* et *Dominus vobiscum*, *Sursum* corda dicit elevatis et sejunctis manibus, quas hinc semper sejunctas habet, nisi quando legit *Gratias agamus* gloriosa nomina, *Adorant Dominationes*; tunc enim quamdiu parum inclinatur conjungit parum manus. Legendo ter *Sanctus*, conjungit tertio manus tangendo et quasi tergendo corporale; ad *Pleni sunt coeli* elevat et complicat manus; ad *Benedictus* format crucem ante se; ad posterius *Hosanna* tergit parum extremam partem corporalis a parte dextera et osculatur; ad *In excelsis* osculatur crucifixum libri.

Ad primum verbum canonis elevat brachia et complicat manus, et statim post inclinatur usque dum formandae sunt cruces; canonem legit elevatis et sejunctis manibus; dicendo *Memento Domine*, inclinatur se, flexo scilicet poplite; ad finem *Memento* inclinatur cervicem et se erigendo dicit, *Et omnium circumstantium*. Quando venit ad illa verba : *Deo vero et vivo*, inclinatur cervicem; ad *Communi-*

cantes vertit vultum ad librum usque ad illa verba *Et omnium sanctorum*, tunc vertit se rursus ad librum et inclinat cervicem usque ad verba illa *Hanc igitur*. Tunc parum extendit manus et complicat, et complicatis manibus inclinatus perficit. Reliqua fiunt juxta missale. Sed in ista oratione, post *Pater noster*, : *Libera nos quaesumus*, non elevamus patenam sed quando dicimus : *Da propitius pacem*, tunc primo accipimus et osculamur eam et tangimus ea utrumque oculum, formamus ea crucem, rursus osculamur, tergimus et reponimus ante calicem. Reliqua ut in missali.

In ista oratione : *Domine Jesu Christe*, ad illa verba : *Pacem meam do vobis*, osculamur corporale, *Pacem relinquo vobis* osculamur operculum calicis.

In oratione sequenti, ad illa verba *Libera me per hoc, etc.*, convertimus nos ad librum, habentes patenam cum Corpore Domini utraque manu; ad verba *Qui vivis, etc.*, dimittimus nos super altare, ubi recumbimus, ubi recumbentes dicimus : *Quid retribuam, etc.*, addimus taliter inclinati tundendo pectus ter, ter *Domine non sum dignus, etc.*, postea *Pater peccavi, etc.*, deinde *In manus tuas, etc.*, *Corpus Domini nostri Jesu Christi, etc.*, postea communicamus, facta, erigimus nos. Transmissis speciebus, dicimus et accipimus calicem in manu dicentes : *Quid retribuam Domino, etc.*, *Laudans invocabo, etc.*, *Sanguis Domini nostri, etc.* Post Sanguinem statim sumimus primam ablutionem. Qua sumpta, complicat corporale, dicendo illam partem sequentiae de sancta cruce *Medicina christiana* usque ad finem. Sequitur integer hymnus *Jesu nostra redemptio, etc.* Interea infunditur vinum secundae ablutionis in calicem cum pauxillo aquae, aliqui sed pauci abluunt manus.

Hymno finito, additur : *Mane nobiscum Domine, etc.* In nomine *Patris, etc.*, signat calicem cruce; sumpta ablutione tergendo os dicimus *Tu in nobis es Domine, etc.*, deinde extensis in altum et complicatis manibus, inclinando cervicem : *Agimus tibi gratias, etc.* Tunc vadimus ad librum lecturi communionem; caeremoniae ad *Dominus vobiscum* et *Oremus* fiunt ut supra; in fine collectae *Per Dominum nostrum Jesum Christum*, osculamur crucem libri dicendo : *Qui vivit, etc.*, imus ad medium altaris. Post *Ite missa est* sequitur, inclinato capite, *Placeat tibi Sancta Trinitas, etc.*, *Per Christum Dominum nostrum*, formamus crucem a dextris in altari et osculamur eam; sequitur : *Adjutorium, etc.*, *Sit nomen Domini, etc.*, *Oremus*, *Benedicat et custodiat nos divina Majestas et una Deitas*, signando nos cruce, deinde ad populum, formando crucem, *Pater et Filius et Spiritus Sanctus*, pergimus verso vultu ad popu-

lum *Dominus vobiscum*, *Initium Sancti Evangelii*, etc., post responsionem vertimus nos ad altare, faciendo nobis crucem ut ante; ad verba *Qui natus es*, etc., *Et verbum caro factum est*, flectimus genua; in fine facimus crucem in altare, osculamur eam; quando minister respondit *Laus tibi Christe*, addimus : *Per sancta*, etc., *Benedictus qui venit*, etc. usque ad finem; interea involvit calicem sacculo et redit ad sacristiam, modo quo venit.

[Cap. VIII] DE PROCESSIONIBUS

[*Quaestiones* :]

Quo ritu processiones celebrentur ?

Quo loco vadat Prior, quando ipse officium celebrat.

Quo loco benedicantur candelae et palmae, et de processione in die Palmarum an nulla alia canantur quam praescribit processionale Praemonstratense ?

An tam in missa quam in processione, sicut et in aliis officiis, servetur cantus Praemonstratensis ?

Quod latus in processionibus teneat Prior et quod Supprior ?

[*Responsiones* :]

De processionibus quomodo fiant in dominicis.

Finita tertia, inchoat cantor *Asperges me*, intrat statim per ostium laterale junior fratrum, gestans crucem, sequuntur eum subdiaconus, habens textum evangelii, et diaconus induti dalmaticis, et sequitur sacerdos indutus alba, stola, manipulo, habens aspergillum. Crucifer sistit se ante gradus sanctuarii, subdiaconus et diaconus lineatim post eum, sacerdos flectit genua in gradibus sanctuarii et aspergit altare, deinde porrigit aspergillum praefatis ministris, qui digito inde sumunt aquam benedictam et seipsos respergunt, (quod etiam omnes conventuales faciunt). Tunc statim vadit ad Abbatem, qui est in stallo suo, tradit illi aspergillum, deosculans manum ejus, ut ab illo aspergatur. Deinde iterum deosculans manum, sumit et porrigit Suppriori ac reliquis ejusdem lateris, deinde Priori et reliquis; postea aspergit populum in navi templi. Hoc facto, induunt eum ceroferarius et thuribularius pluviali apud sacristiam, et indutum deducunt per ostium laterale ad chorum, ipsi sistunt se ad gradus presbyterii, sacerdos ad pulpitem quod est in medio chori, ut canat ibi collectam. Postea egrediuntur, primo crucifer, ceroferarii et thuribularius, diaconus et subdiaconus, in medio sacerdos, sequitur conventus. Canitur responsorium pro ratione temporis, juxta processionale Praemonstratense. Eo finito, sequitur, alta voce *De pro-*

fundis ante crucem, nisi sit tempus quod excipitur in processionali et nisi sint primitiae. Sequitur antiphona, intrando chorum, collecta canitur ad pulpitem.

Quando duplex in dominica.

Duo sunt tunc ceroferarii; hii cum crucifero et thuribulario praecedunt conventum. Prior cum ministris et cantoribus, qui sunt induti pluvialibus, sequuntur.

De processionibus in triplicibus.

Si sit dominica, statio fit ut supra, sed aspergendo et canendo, camerarius supplet vices Praelati. Duo sunt thuribularii qui praecedunt ut supra; fit processio per navim templi. Si non sit dominica, nulla fit statio ante processionem. In omni triplici, conventus est in pluvialibus. Conventum sequuntur cantores, ipsos diaconus et subdiaconus, tunc pedifer a sinistris Praelati; Praelatum sequitur camerarius.

Post circuitum ambitum, fit statio in navi templi, ibique canitur responsorium, versus imponitur tribus aut quatuor senioribus pro ratione solemnitatis a cantore, cantandus in medio templi. Collecta post antiphonam canitur a Praelato, in choro ad pulpitem.

De benedictione candelarum in Purificatione.

Benedicuntur a Praelato, ad gradus presbyterii, similiter et cineres.

De palmis.

Palmae etiam a Praelato benedicuntur extra portas monasterii, in monticulo quodam; si aura sit pluviosa, in capitulo vel ambitu.

Quis cantus servetur.

Quis sit cantus Praemonstratensis, nescimus.

Prior et Supprior numquam latus aut locum mutant; Prior semper est a sinistris.

[Cap. IX] DE MISSIS ORDINIS

[*Quaestiones :*]

An tres missae in dies fiant, summa, beatae Virginis et *Requiem* ?

An tres missae pro peccatis animae a singulis peragantur ?

An quisque septimanatim celebret unam missam pro defunctis ?

An tria officia generalia per annum fiant pro Abbatibus et fundatorem etc. ?

An pro singulis predictis officiis singuli tres missas legant et non sacerdotes tres quinquagenas, et an a vigiliis absentes privatim eas persolvant ?

[*Responsiones* :]

Quotidie tres missae fiunt : summa scilicet, beatae Mariae et *Requiem*.

Tres missas pro peccatis omnes non celebrent.

Quisque septimanatim legit *Requiem*.

Tria officia generalia fiunt, idque post dominicam *Cantate* et continuo, nisi festa impendant; duo prima fiunt ab Abbate, tertium ab hebdomadario.

Pro quovis, quilibet sacerdos legit tria sacra, junior unum psalterium. Has vigiliis absens legit privatim.

[*Cap. X*] DE USU SUPERPELLICEORUM ET ALMUTIORUM[*Quaestiones* :]

Quibus diebus utantur superpelliceis et almutiis et in quibus officiiis ?

Quae forma superpelliceorum ?

Quo modo gestant almutia ?

An indifferenter omnes iis utantur, an vero soli sacerdotes ?

[*Responsiones* :]

Conventus totus est in superpelliceis in majoribus triplicibus, in missa et nunquam in vesperis nisi in Pascate. Forma superpelliceorum est communis, sine ulla curiositate plicarum.

Almutia gestamus in humeris; omnes professi gestant ea.

Sacerdos celebrans primitias et fratres quando profitentur gestant ea in capite.

[*Cap. XI*] DE PRIMITIIS[*Quaestiones* :]

Quibus ceremoniis peragantur ?

An detur recreatio ?

An Abbas comedat cum conventu ?

An vocentur amici ?

An sumptus aliquos facere debeant ?

Ubi tractentur ?

An sponsus solus cum suo magistro vel alius cum eis comedat ?

[*Responsiones* :]

De primitiis.

Quando quis ordinatus est sacerdos, proxima refectione sedet cum junioribus, tunc junior sacerdotum, petita licentia a Priore utrum

placeat ei ut deducatur ad mensam sacerdotum, accedit eum et proximat ei, deinde assumpto ejus poculo, orbe et pane deducit ad mensam sacerdotum. Hic tenetur comparere in cantu et parvo capitulo proxima vice, ubi a Suppriori tunc absolvitur. Bireto non utitur ante primitias; interdicitur ipsi ulterius colloquium et familiaritas cum junioribus; est ultimus sacerdotum usque ad primitias, etiamsi habeat juniores se.

Quibus ceremoniis primitiae peragantur.

Quando fuerit sufficienter instructus, ad nutum Praelati canit primatias; tegit caput almutio, omnia fiunt ordine quo supra; Supprior fungitur in omnibus officio hebdomadarii, ac tandem eum sequitur indutum casula, in pluviali, in supplicatione, et dirigit eum in altari. Duo juniores sacerdotes ministrant ei. Sub gradibus sanctuarii sunt posita quatuor pulvinaria, supra quae, finita processione, ipse cum ministris ac Suppriori qui est ei a sinistris se prosternunt; tunc organum vel cantor inchoat *Veni Creator Spiritus*; quando canitur *Hostem repellas*, etc. omnes erigunt se in genua et Supprior aufert ei almutium et reponit in fine versus istius, et omnes rursus se prosternunt. Postea cantor imponit Abbati inchoandam antiphonam *Veni Sancte Spiritus*, quae dum inchoatur omnes se rursus erigunt ac statim prosternunt; in fine imponitur Praelato collecta.

Ad offertorium offertur a famulis domus panis et vinum ab aliquibus pecunia; omnia rediguntur ad usum communem. Praelatus non comedit cum conventu; duo ex honestioribus famulis monasterii admittuntur ad mensam conventus, ad instantiam sponsi.

Sequenti die impetrat aliquam recreationem et ludant fratres, colloquantur cum sacerdotibus, cum iis comedant.

Nulli amici vocantur; nulli sumptus fiunt.

Sponsus comedit cum aliis sacerdotibus, sedens a sinistris domini Prioris.

[Cap. XII] DE PRANDIO

[*Quaestiones* :]

Qua hora ordinarie pulsetur ad prandium?

Quomodo tempus quod inter summum sacrum et prandium intercedit transigatur?

An pulsu dato omnes etiam resideant ante refectionem quousque qui praeest pulsaverit eosque introduxerit?

Quomodo stent intrantes refectorium?

An nola pulsetur et quamdiu?

Tumultum facientes, an sese sub nola humilient ?

Sero venientes, quomodo intrent, ubi sedeant et qua poena plectantur ?

Aliquid petentes, quibus signis utantur ?

Poenitentes, quo loco sedeant et quomodo ?

Surgentes a mensa, quomodo stent ?

An surgant antequam nola pulsetur, an vero incepto pulsu ?

Quo ordine eant ad chorum ?

Exeuntes chorum, quid agant ?

[*Responsiones* :]

Ordinarie hora undecima pulsatur ad prandium.

Tempus quod est inter summam missam et prandium quisque habet liberum, etiam ad ambulandum, si velit.

Nola pulsatur donec omnes convenerint aut possint convenire.

In refectorio carniū conveniunt omnes in refectorio, et sistunt se eo ordine qui respondet senio, sic quod Supprior sit primus; juniores vero etiam secundum senium aliam lineam conficiunt; Prior vero a dextris est crucis.

Quando fit refectio in refectorio silentii, tunc omnes expectant rectorem mensae (qui pulsat) ante refectorium, eo ordine quem lateratim servant in choro et rector primus intrat.

Lecto *Benedicite*, juniores omnes se inclinant donec Prior et Supprior sederint, tum bini inclinant se primo ante crucem, deinde ante Suppriorē, deinde ante Priorem; quod etiam fit in coena et quotiescumque discedunt de mensa nisi immediate eatur ad templum; tunc omnes surgunt simul et sistunt se eo ordine quo ante, et ordine semper vadunt ad templum. Juniores non sedent nisi prius sit appositum potagium, tunc omnes, unus post alium, inclinant se ante crucem, idem faciunt sacerdotes et ex eodem loco inclinant capite rectori conventus.

Sero venientes, si intrent antequam sederint juniores, debent se inclinare ante crucem, donec rector dederit signum; tunc debent ei dare causam suae tardationis. Si omnes sederint, non licet eis intrare nisi habita licentia a rectore, qua habita, inclinatur ut ante, assurgunt ei alii et habet locum suum. Poena sero venientium est arbitraria.

De humiliatione sub nola nihil scimus, sed tumultum excitantes arbitraria poena puniuntur.

Petentes panem complicant manus, salem fricant manus, sinapi girant digitum, cerevisiam tergunt frontem, acetum torvum vultum exprimunt, etc.

Surgente rectore conventus, omnes surgunt et sistunt se ordine quo ante; lectis gratiis vadunt ad templum, legentes *Miserere mei Deus*, etc. Quando est jejuniū legitur *Miserere* sedendo, nisi Prae-latus sit praesens, tunc enim juniores surgunt et stant ante crucem, more consueto.

Nona finita, veniunt omnes ordine usque ad refectorium, ubi rector conventus dicit : *Animae omnium fidelium*, alias extra chorum, et tunc nonnunquam imponitur correctio iis qui fecerunt confusiones in choro.

[Cap. XIII] DE TEMPORE QUOD INTER PRANDIUM ET VESPERAS INTERCEDIT

[*Quaestiones* :]

Quid exercitii imponantur religiosis sumpto prandio ?

Si in dies, sacerdotibus praesertim, ludere liceat et quamdudum ?

Quando teneantur se recipere ad studia sive ad cubicula sua ?

[*Responsiones* :]

Finita nona, juniores in capitulo discunt cantum usque ad primam; sacerdotes ludunt vel ambulant si volunt semper usque ad vespervas, vel lectionem si fiat.

Hora prima, juniores tenentur ire ad cubicula, feria secunda, quarta et sexta et praeparare se ad disputationem; die sabbathi praevidere ordinarium et discere discenda, de quo postea, quando de novitiis.

Non est sacerdotibus tempus ullum determinatum quo tenentur se recipere ad studia.

[Cap. XIV] DE AUDITORIO SIVE LOCUTORIO

[*Quaestiones* :]

An aliquod si locutorium ubi amicis et aliis advenientibus loquantur ?

An cum licentia intrare debeant.

An, cum feminae adsunt, aliquis rectorum sit praesens ?

[*Responsiones* :]

Nullum hic tale est. Junioribus tantum licet amicis suis loqui, cum venia, in templo.

Sacerdotes cum licentia vadunt ad abbatiam, ad cubiculum assignandum a magistro hospitum.

Rectores nullis adsunt.

[Cap. XV] DE VESPERIS

[*Quaestiones :*]

Qua hora fiant ?

Quoties pulsetur ad vespervas ?

An stationes servantur et quo loco ?

Quibus coeremoniis peragantur vespervae ?

Hebdomadarius, ubi duplicibus et ubi ferialibus diebus legat collectas quod et de matutinis intellige ?

In duplicibus coeremoniis peragantur et quibus in triplicibus ?

Quomodo thurificatio fiat et ubi petant thuribularii benedictionem sicut et in matutinis, praesertim in triplicibus et quonam modo ?

An his festis et subjungantur tam vespervis quam reliquis horis omnibus hore nostre Domine etc. ?

An cantato *Benedicamus* respondeatur *Deo dicamus gratias*, vel aliter ?

An plures *Benedicamus* cum diversa nota habeantur et quales ?

[*Responsiones :*]

De vespervis.

Vespervae semper fiunt hora tertia, nisi praeveniantur ad nutum praelati propter vigiliis solemnes.

Pulsatur secundo ad vespervas.

Servantur stationes ante vespervas in ambitu, nisi fiat lectio quae absolvitur hora tertia et nisi sint vigiliae.

De vespervis in feriis, trium lectionum, novem lectionum et dominicis.

Juvenes regunt chorum ordine suo. Rector chori intonat psalmos in medio chori, verso vultu ad illum chorum ubi antiphona est cantata; resumat antiphonas, verso vultu ad altare. Sic etiam inchoat hymnum, memorias, etc. et *Magnificat*. Antiphonam ante *Magnificat* imponit sacerdotibus ejus lateris ubi est chorus, secundum ordinem. Sub antiphona *Da pacem* omnes flectunt genua et sub collecta. Collectam hebdomadarius canit stans. Collectas canit in pulpito, quod est in medio chori. Sub finem collectae, rector vadit ad gradus presbyterii cantaturus *Benedicamus Domino*.

In celebribus, cantor regit chorum in superpelliceo et almutio; responsorium canitur ab ipso et succentore, similiter in superpelliceo et almutio.

In matutinis leguntur collectae ab hebdomadario, eo quod officium non canatur.

De vespervis in duplicibus.

Si sit minus-duplex, cantores regunt chorum in superpelliceis et

almutiis; si majus-duplex vel festum in saeculo, in pluvialibus, et imponunt junioribus antiphonas quisque in latere suo; si tantum sit una antiphona, imponitur seniori fratrum.

In minoribus prior canit collectas in cappa choralis et duo juniores similiter *Benedicamus* ad gradus presbyterii; si majus, prior in pluviali; *Benedicamus* ceroferarii cum thuribulario.

Educitur et reducitur prior, sicut dictum est in matutinis. Sub primo versu *Magnificat*, thuribularius flectens genua petit benedictionem super incensum a praelato, si adsit; si absit, a priore ad gradus presbyterii; flexis genibus thurificat primo summum altare, deinde praelatum, cantores latus dexterum, sinistrum, deinde si quod sit altare dedicatum in honorem istius sancti.

De vespere in triplicibus.

In primis vespere cantores imponunt antiphonas senioribus sacerdotibus, in secundis iis qui sequuntur; responsum imponitur tribus aut quatuor senioribus, pro ratione solemnitate de quo supra, in secundis item sequentibus. Omnia fiunt ut dictum est in matutinis.

Cantor deponit mitram praelato.

Anima omnium fidelium, quod alias extra chorum, tunc in choro dicitur.

Ad *Benedicamus*, quod semper unum et simplex est, respondetur *Deo gratias*, eadem communi nota.

[Cap. XVI] DE TEMPORE POST VESPERAS

[*Quaestiones* :]

Quomodo traducatur tempus quod inter vespere et coenam intercedit ?

An alicui liceat intrare hortum etc. ?

[*Responsiones* :]

Illud tempus sacerdotibus semper est liberum, nisi sit solemne jejunium, tunc enim non licet eis ludere, sed licet ambulare.

Junioribus semper licet ludere vel ambulare, exceptis omnibus diebus jejunii, quibus numquam, nec post collationem, licet exire.

Improfessis non licet exire iis diebus quibus ante vespere exierunt, sine venia Supprioris, id non ex consuetudine sed recenti ordinatione.

[Cap. XVII] DE RECREATIONIBUS

[*Quaestiones* :]

Quoties in septimana ludere possunt ?

An septimanatim, tempore aestivo, non habeant aliquam ambulationem extra abbatiam ?

Quoties detur in septimana loquendi licentia ?

An dies minutionum servantur, vel an aliquae recreationes in earum locum successerunt ?

Quomodo in mensa tunc sedeant ?

Quamdudum, vespertino tempore, in magnis recreationibus confabulandi et ludendi tempus protrahatur ?

An in fratrum vestitione, professione, primitiis aliquae singulares recreationes dentur ?

Quoties in mensa vinum conventui detur et quantum ?

Quantum vini detur in magnis recreationibus pro unoquoque religiosorum ?

An aliqua sit differentia in mensura vini quae datur sacerdotibus et quae juvenibus ?

An in recreationibus, praesertim majoribus, juvenes cum sacerdotibus in eadem mensa resideant ?

An saecularis minister in recreationibus admittatur ?

An hospites saeculares in hiis quoque excipiantur ?

Quoties fratres comedant cum praelato in abbazia et abbas in conventu ?

An in initio et fine recreationum lectio fiat ?

Quas gratias legant et quomodo, an sedentes, an stantes ante mensam ?

Ubi prior sedeat in recreationibus ?

Quid communiter in recreationibus consuetae portioni adjiciatur ?

[*Responsiones :*]

Semel atque iterum, cum venia praelati, itur ambulatum. Ter comeditur in refectorio carniū in septimana, exceptis duplicibus et triplicibus, scilicet dominica die, feria tertia et quinta; tunc legitur usque ad appositionem casei vel circiter, ad nutum prioris, vel supprioris ipso absente. Collocutio aliquando durat uno quadrante, aliquando medio etc.

Dies minutionum sunt abbatae et earum loco habemus unum diem in mense quo juniores possunt ludere cum sacerdotibus, ab hora septima mane usque ad octavam vespertinam, numquam ultra, et comedere cum sacerdotibus in eadem mensa. In Quadragesima et Adventu non servamus hos dies, sed praevenimus aut differimus. In hiis recreationibus non legitur in mensa.

Famuli conventus nostri ministrant mensae.

Nulli saeculares admittuntur ad mensam, imo hiis diebus arcean-

tur quantum possibile est, ne ingrediantur conventum. Hiis diebus habet conventus vinum, semel in die.

In Quadragesima bis in septimana, in Adventu semel in septimana sacerdotes habent quartam partem poculi, juniores octavam. Inter syphos sacerdotum et juniorum est differentia talis quod juniorum forte sex facerent quatuor ex sacerdotum. Nunquam aut recreationibus aut triplicibus ascendit portio vini sacerdotum ad medium poculum, nisi in regalibus et forte parum ultra. Primitiis, vestitionibus, professione et quando pastores dant vinum conventui, tunc portio est circiter medium poculum, juniorum portio secundum proportionem scyphorum.

In recreationibus praefatis, quid addatur pitantiae dici non potest; id enim pendet a statu culinae et constitutione coci.

Prior sedet in capite mensae, ipso absente supprior. Gratiae leguntur secundum praescriptum statutorum. In fratrum vestitione et professione non fiunt notabiles recreationes.

Praelatus venit ad conventus mensam in triplicibus, quando vescimur piscibus, et aliis quando non est festum in saeculo; aliis triplicibus vadit conventus ad aulam ipsius. Venit etiam ad conventum dominica Quinquagesimae et feria secunda vel tertia proxima, in die cinerum, dominica Laetare, dominica Passionis, feria quinta in hebdomada sancta in prandio et collatione, feria sexta sancta.

Vadit conventus etiam ad aulam ultimo die quando eduntur carnes ante Adventum in caena, et ante Septuagesimam in prandio et coena.

[Cap. XVIII] DE COENA

[Quaestiones :]

Qua hora eatur ad coenam ?

Et reliqua, prout de prandio ?

An ministri prandeant et coenent post vel ante conventum ?

Coena absoluta, quid faciat, conventus, an sese separare et ludere permittantur fratres ?

An non permittatur aliquando potus post mensam ?

Collatio, qua hora fiat in diebus jejunii ?

Quid apponatur ?

Et quid post ?

An serventur quae de ea, distinctione I, cap. 12, in statutis habentur ?

[*Responsiones* :]

De coena.

Coenantur hora quinta, et omnia fiunt ut in prandio.

Ministri, tam in prandio quam in coena, reficiuntur post conventum in ea mensa in qua juniores comedunt.

Absoluta coena, sacerdotes possunt ludere, fratres juniores ambulant ordinarie, rarius ludunt.

Post prandium, indulgetur fratribus potus si post laborem aut lusum, misso intercessore, petunt a priore vel a suppriori, ipso absente.

De collatione.

Collatio fit ad medium sextae et durat vix ad medium quadrantem, sub silentio.

Apponitur panis et butyrum, nisi sit Quadragesima, tunc enim solus panis ut et in solemnibus jejuniis; additur aliquando, ex gratia, haustus melioris cerevisiae.

Aliquando ex causa et gratia permittitur collatio in refectorio carniū et consequenter colloquium, sed rarius. Reliqua quae in Statutis habentur non servantur.

[*Cap. XIX*] DE COMPLETORIO

[*Quaestiones* :]

Qua hora praecise pulsetur ad completorium ?

An servetur statio ante completorium ?

An absoluto completorio, omnes dormitorium ascendant ?

Qua hora teneantur omnes extinguere lumen et ire cubitum ?

Quis hoc observet ?

An in dormitorio permaneat aliqua lampas ardens ?

An ibidem sit jube silentium ?

An utantur lectis plumatis vel culcitris ?

An liceat alter alterius cubiculum intrare ?

An dormiant cum cingulo, prout in statutis, distinctione I^a, capit. 13, et an reliqua eo capite constituta servantur.

[*Responsiones* :]

Nunquam praemittitur completorium ante coenam.

Semper pulsatur ad completorium ad medium septimae, nisi sit recreatio de quo jam ante.

Ante completorium semper servatur statio.

Eo finito, omnes ascendant dormitorium. Prior claudit omnia ostia. Hora octava tenentur omnes extinguere lumen; prior invigilat

et etiam supprior, maxime circa juniores; delinquentes corriguntur.

Non permanet ardens lampas, sed in dormitorio accenditur candela, quae extinguitur circa octavam; sic et mane ab hora tertia usque ad medium quartae.

Servatur jure silentium, excedentes corriguntur.

Utimur lectis plumatis.

Nulli licet alterius cubiculum ulla ratione intrare, nisi priori et suppriori et aliquando magistro infirmorum, si quis sit infirmus.

Non dormimus in cingulo.

Non utimur laneis nisi feria quarta et sexta indusiis laneis, quod et ab omnibus propter expressam vel tacitam dispensationem, forte non observatur. Reliqua servantur.

[Cap. XX] DE NOVITIIS

[*Quaestiones :*]

Qua aetate recipiantur ?

Quot et quibus consentientibus recipiantur ?

An interrogationes, statutis praefixae, tam in vestitione quam in professione fiant ?

Quibus ceremoniis et orationibus vestiantur et quibus profiteantur ?

Quae forma professionis ?

An vocentur parentes et eorum sumptu an admittantur amicorum convivia ?

An ad certas aliquas portiones, conventui dandas, obligentur parentes ?

An exigantur vestes vel quid aliud ?

An sit aliqua distinctio inter professos et novitios in habitu vel aliis ?

Quo nomine vocentur professi, an scilicet vocentur clerici, juvenes, vel alio aliquo nomine ?

An in habitu distinguantur professi a sacerdotibus ?

Quo loco novitii stent in choro ?

Quomodo exerceantur in sui mortificatione, et quae spiritualia exercitia habeant ad interiorem hominem formandum ?

Quomodo, et quo loco et tempore, exerceantur in cantu et ceremoniis ordinis ?

An ante sacerdotium aliquis a scola disciplinae absolvatur, usque pilei concedatur, et quando ?

An utantur novitii et alii pileo secundae intentionis ?

Quibus limitibus contineantur novitii et qua hora accedere possunt sine licentia superiorum, et etiam alii nondum sacerdotes ?

An alicui extraneo loqui eis liceat ante professionem ?

An concedatur professis ut extraneis absque licentia loquantur.

Cui improfessi mediate subsint et a quo corrigantur ?

An scilicet, praeter magistrum, aliquis habeat eos corrigendi facultatem ?

An liceat eis loqui sacerdotibus ?

Quoties in mense confiteantur atque communicent ?

Quis ordinarius sit eorum confessarius ?

[*Responsiones :*]

De novitiorum receptione.

Quoad aetatem servamus statuta.

Sumitur ante omnia experientia vocis et periculum scientiae per compositionem, nisi sit promotus. Compositio datur omnibus sacerdotibus legenda, postquam legerit praelatus; capitulariter tunc omnium sacerdotum iudicium inquiritur a domino priore; secundum maiorem partem tunc proceditur.

Si novitius recipiatur, instruitur per duos vel tres menses in coe-remoniis vel placitum reverendi domini, tunc rursus proponitur capitulo et examinatur ejus conversatio et iudicium requiritur utrum admittendus sit ad vestitionem.

Una vel altera die ante vestitionem facit confessionem generalem praelato.

In die vestitionis venit praelatus mane ad Capitulum hora consueta, intrat sub *Kyrie eleison*; dimissis inde, dicto *Benedicite*, improfessis, rogat suppriorem an quis sit admissus ad vestitionem; quo respondente quod sic, dicit ut vocet eum. Novitius paratus sequitur suppriorem, indutus vestibus inferioribus religiosis et desuper pallio saeculari; flectit genua ante praelatum. Rogat praelatus quid petat; respondet : *Misericordiam Dei et vestram, reverende pater, et hujus ecclesiae societatem.* Admonet eum praelatus de regula, asperitate ordinis et probatione etc., interrogat de impedimentis secundum statuta. Quibus factis, deponit pallium et induit eum religioso habitu; quo facto, admonet eum, iterum flectentem genua, de abjectione saecularis vitae et assumptione religiosae etc. Tandem committit eum priori et suppriori, tanquam magistro, mandatque ut eis obediat, commendat precibus fratrum ac dimittit ad tonsorem. Tenetur novitius in summo sacro communicare. In mensa, habetur primum locum post senioreni juvenum isto die.

De professione novitiorum.

Finito anno probationis, novitius, cum venia praelati, rursus proponitur capitulo, modo quo supra, sed et juniores tunc rogantur, tanquam melius conscii conversationis ipsius, et tunc tenetur confiteri praelato.

In capitulo omnia fiunt ut in vestitione, nisi quod strictius fiat examen et explicatur ipsi a praelato quod si in aliquo impedimento nos decipiat, quod non habeamus ratam ejus professionem. Finitis admonitione et examine, dicit praelatus : *qui volunt hic profiteri, debent renuntiare saeculo* etc. Dicit tunc alta voce : *Abrenuntio saeculo et promitto obedientiam, paupertatem et castitatem*. Tunc praelatus explicat ei pondus hujus promissionis. Benedicuntur vestes ejus a praelato in superpelliceo, mitra et pedo; abjicit pallium ut ante et induitur vestibus a praelato; juvant supprior, sacrista et cantor. Reliqua perficiuntur in summo sacro, quod celebrat praelatus in pontificalibus, quae hic scribi debent.

Nunquam vocantur parentes. Nulli fiunt sumptus, sed solvunt vinum quod bibit conventus in prandio, si habent media. Non fit conventio, sed observamus relictum domini Nuntii Apostolici nuperrimum, cui et praecedens noster modus fuit valde conformis.

Inter professos et improfessos haec est distinctio quod hii ad *Benedicite* egrediuntur capitulum et quod non habeant vinum quando conventus habet septimanatim, scilicet in Quadragesima et Adventu, nisi ad voluntatem prioris. Reliqua cognosci poterunt ex speciali charta quae habet de instructione eorum.

Fratres sacerdotes nominetenus vocantur fratres, nisi, titulus obedientiae eorum exigit aliud; hinc dicitur domine cantor, sacrista, etc. Juniores vocantur fratres nominetenus et passim fratres juniores.

Distinctio inter sacerdotum et juniorum vestes haec est quod toga sacerdotum sit aperta, juniorum sit inferius, sit clausa ad longitudinem fere mediae ulnae.

Junioribus nunquam conceditur pileus sive primae sive secundae intentionis.

Novissimi omnium stant juniores, ante priorem et suppriorem; omnium juniores habent sibi assistentes fratres seniores.

De modo quo exercentur juvenes.

Videri poterit charta specialis.

Discunt cantum in capitulo.

Supprior instruit eos in suis cubiculis.

Non servatur pro eis speciale capitulum, nisi die sabathi; tunc examinantur de officio instantis septimanae; improfessi discunt et

recitant ibi horas beatae Mariae, regulam Augustini, professi psalmos, diaconi nihil eo quod catechisent, tenentur tamen comparere nec absolvuntur ante sacerdotium. Diaconos instruit et corrigit etiam supprior in cubiculis ut alios, speciales ibidem poenitentias, humiliactiones imponit etc. Reliqua videantur in charta.

Juniores tam professi quam improfessi aliquando, vel sponte, vel ex mandato superiorum, ostiatim omnium preces postulant.

Hortum intrare licet professis aequè et improfessis, temporibus non prohibitis.

Professi aut improfessi non possunt alicui extraneo loqui sine licentia, dum loquuntur nemo adest eis, possunt cum venia.

Improfessi subsunt priori et suppriori, alius nemo habet potestatem eos corrigendi.

Nullò modo licet eis loqui sacerdotibus, de omnibus junioribus intellige.

Confitentur quoties volunt; tenentur singulis quindenis communicare et omnibus triplicibus et minoribus, dominica prima Quadragesimae, Adventus, prima dominica post Pascha, alias debent habere veniam.

Supprior est eorum ordinarius confessarius; non obligantur tamen ei confiteri.

[Cap. XXI] DE ORDINANDIS

[*Quaestiones* :]

An ad nutum solum praelati juvenes ad ordines mittantur ?

An vero et etiam consensus conventus vel aliquorum saltem de conventu requiratur ?

An litterae presentationis utriusque sigillo sigillentur, an abbatis solum ?

An aliud quid statutis, dist. I, cap. 16 non comprehensum observetur ?

[*Responsiones* :]

Ordinantur ad nutum praelati, qui fortasse aliquando adhibet iudicium prioris.

Litterae praesentationis unico signantur sigillo.

[Cap. XXII] DE FRATRIBUS EXEUNTIBUS SIVE DIRECTIS IN VIA

[*Quaestiones* :]

An petant benedictionem tam exeuntes quam intrantes, et caetera observent quae praescripta sunt distinct. I, cap. 17 statutorum ?

An annue invisere possint amicos vel aliquando saltem et quamdiu ?

An ad nuptias vel dedicationes vel etiam primitias ire permittantur ?

[*Responsiones :*]

Quando absentia est plus quam unius noctis in abitu et reditu petunt benedictionem; officiales abbatiae nunquam.

Non est hic consuetudo invisendi parentes vel amicos.

Ad nuptias et dedicationes non itur; ad primitias aliquando, de gratia singulari.

[*Cap. XXIII*] DE INFIRMITORIO

[*Quaestiones :*]

Quorum licentia infirmus se recipiat ad infirmitorium ?

An sine licentia conventualibus infirmitorium intrare liceat ?

A quo et quo ritu inunctio fiat ?

An saecularibus et feminis indifferenter introitus permittatur ?

Quid agat et possit magister infirmorum ?

An habeant aliquas leges particulares infirmi ?

An etiam servetur portio mortuorum et pauperibus distribuantur ?

Quid fiat pro mortuo ?

[*Responsiones :*]

Cum licentia domini prioris et, absente eo, supprioris, infirmus se recipit ad infirmitorium et egreditur.

Nullis conventualibus licet intrare infirmitorium sine licentia prioris vel supprioris, eo absente.

Inunctio fit a domino priore, secundum pastorale loci.

Nullis feminis licet intrare infirmitorium, viris licet cum venia.

Magister infirmorum habet dispensationem aromatum; iis consumptis, petit a priore vel provisoro.

Infirmi non habent speciales leges, nisi quod non possint egredi domum sine venia.

Portio mortuorum non servatur.

Pro fratre mortuo fit solemne servitium, unum etiam ad septimum diem, unum ad trigesimum et primum anniversarium; pro defuncto sacerdotes legunt tres missas, juniores unum psalterium; fit oratio continua, lectio scilicet psalmorum a binis et binis vel ternis, per ordinem ad corpus defuncti donec fuerit sepultum.

[Cap. XXIV] DE RASURA

[*Quaestiones* :]

Quomodo servetur rasura; an aliqui alant barbam longam ?

An forma servetur statutis prescripta, dist. I, cap. 20 ?

[*Responsiones* :]

Nullis licet fovere barbam.

Singulis quindenis deberet fieri rasura; quod non fiat defectus est in rasore.

[Cap. XXV] DE ABBATE

[*Quaestiones* :]

An abbas, praeter triplicia festa, aliquos habeat dies quibus matutinis interesse consuevit ?

An duplicibus festivisque processioni, summae missae et vesperis intersit ?

In processione, quo loco vadat ?

An ferialibus diebus, cum per otium licet, praedictis officiis intersit ?

Quae reverentia abbati chorum intranti et exeunti exhibeatur ?

Quis eidem ministret ?

Quae reverentia exhibeatur a fratribus chorum exeuntibus vel cum processione ante eum transeuntibus, quando est in stallo suo ?

Et quam quando ei alibi occurrunt ?

Quo capellano utatur ?

Reliqua in statutis ?

[*Responsiones* :]

Abbas nunquam venit ad matutinas, nisi in majoribus triplicibus, et jam videtur facere consuetudinem veniendi in die Epiphaniae.

Semper interest processioni.

Omnibus dominicis, festivis in saeculo, duplicibus, interest matutinali et summo sacro et vesperis.

Ferialibus diebus nunquam venit ad chorum, sed audit summam et matutinale sacrum in sede sua, in navi templi, et comparet passim in veste religiosa quotidiana.

Praelato exeunti et intranti chorum, omnes assurgunt et inclinant. Fratres similiter egredientes et ingredientes chorum et alibi obviantes ei inclinant.

Senior juniorum dexteri lateris regit librum ante praelatum.

Capellanum non habet; in triplicibus ministrat ei camerarius.

Reliqua in statutis contenta non servantur.

[Cap. XXVI] DE PRIORE ET SUPPRIORE

[Quaestiones :]

An in triplicibus cantent cum seniore conventus *Alleluia* in missa, ultimum responsum in matutinis et responsum in primis et secundis vesperis ?

Quo ordine stant sic cantantes ?

An prior, absente abbate, praesit mensae abbatiali; quo loco sedeat ?

An officialibus superintendat ?

An prior cursum cum reliquis teneat ?

An omnia duplicia habeat ?

Praesidente in refectorio abbate, quibus in locis sedeant prior et supprior ?

Quando supprior vel circator praesident, quo loco sedeant ?

Et in recreationibus, absente priore, quo loco sedeat supprior vel ille qui praeest mensae ?

[Responsiones :]

Prior ab omni cantu est exemptus et ab onere missarum quando sunt decem sacerdotes.

Supprior canit cum aliis secundum ordinem suum, obtinetque ut semper digniorem, posteriorem locum.

Absente praelato, prior tenet mensam abbatis quando placuerit; si non tunc officialis praeses mensae occupat locum praelati, caput scilicet mensae.

Prior superintendit officialibus.

Servat omnia duplicia.

Abbati comedenti in refectorio, assidet a sinistris.

Supprior semper habet primum locum secundae mensae et omni tempore etiam absente priore.

In recreationibus, quando omnes sunt in una mensa, absente priore, supprior occupat locum prioris in capite mensae.

Quando prior vadit ad mensam abbatis, tenetur se praesentare in refectorio, nisi urgenter impediatur et sedere suo loco et postquam omnes sederint, descendit de mensa sua et facta ad crucem reverentia, vadit ad suppriorem, comittit ei curam et indicat quo vadat.

[Cap. XXVII] DE CIRCATORE

[Quaestiones :]

Quid officii exerceat circator et quam potestatem habeat ?

An circator sera nocturna omnia ostia claudat, templi, ambitus, dormitorii ?

[*Responsiones :*]

Circatorem non habemus.

[*Cap. XXVIII*] DE CANTORE

[*Quaestiones :*]

Quando in solemnibus cantores praesunt choro, quo loco sedeant in choro ?

An sub vesperis et missa tegant caput et quamdiu sub missa ?

Quibus ceremoniis utantur sub vesperis, an scilicet post inceptum quemque psalmum, dum est antiphona intermedia, vadant ad gradus presbyterii et exhibeant reverentiam ?

Quomodo antiphonas imponant ?

An finito psalmo, cantores reincipiant antiphonam ?

An cantent aliquod responsorium ?

Sub canticis *Benedictus* et *Magnificat* quomodo stent ?

Sub summa missa quamdiu sedeant ?

An cantor ascendat summum altare et suggerat celebranti ? *Gloria* et diacono *Ite missa* ?

An jungant se cantantibus *Alleluia Veni Sancte Spiritus* ?

An cantor in die Palmarum et succentor in feria sexta sancta cantent passionem ?

An cantor regat chorum in matutinali missa, stans in stallo suo ?

Similiter, si summa missa ante capitulum fiat, an cantor etiam in stallo suo regat chorum ?

In officiis de Requiem, abbate celebrante, an cantor regat chorum et quo loco stet ?

In iisdem officiis quo loco peragat commendationem praelatus et quibus ceremoniis ?

An cantores in solemnibus utantur baculis more saecularium ?

An cantores utantur cappis solemnibus et ad hoc commodas habeant sedes ?

Quibus festis praesit cantor choro ?

Et quae statuta habent an exacte servantur ?

[*Responsiones :*]

Quomodo regant chorum dictum est supra, in duplicibus, celebribus et triplicibus.

Nunquam cantores tegant capita sua.

Postquam intonaverint quidpiam, inclinant in locis suis, nun-

quam inclinant ad gradus presbyterii, nisi quando ingrediuntur et egrediuntur chorum.

Quando imponunt antiphonas, descendunt ex loco suo, inclinant ad pulpitem, praecinunt exili voce quibus debent et recedunt, facientes reverentiam ad pulpitem.

Reincipiunt antiphonas et alia.

In duplicibus et celebribus canunt responsorium.

In vesperis semper manent stantes locis suis.

Primum versum ad *Benedictus* intonant et percantant in medio chori; tunc vadunt ad locum suum, scilicet ad sedilia inferiora in quibus tunc resident, nisi fiat thurificatio, tunc enim prius thurificantur antequam discedant. Finito *Benedictus*, redeunt et ibidem reincipiant antiphonam.

In summa missa sedent tantum sub epistola, versu gradualis, versu *Alleluia*, nisi ipsi cantent.

Cantor in omni duplici et triplici ascendit altare et praecinit celebranti *Gloria in excelsis* et in solemnem Requiem *Hostias et preces*; diacono nihil.

Non conjungunt se cantantibus *Veni Sancte Spiritus*.

Cantor imponit passiones idoneis, nullo habito ordine certo.

Cantor in matutinali sacro regit chorum in stallo suo, si chorus sit ibi; si in latere succentoris, succentor; si absit senior juvenum.

Summum sacrum nunquam fit ante Capitulum, nisi in primitiis; tunc nihil differentiae est in caeremoniis et solemnitate, nisi temporis.

Quomodo regat chorum in solemnem Requiem, ante dictum est.

Cantores non utuntur baculis.

Cantores utuntur cappis solemnibus et habent sedes iis accommodatas.

[Cap. XXIX] DE HEBDOMADARIO

[*Quaestiones* :]

An quae de eo in statutis prescripta sunt exacte observentur ?

An ipse psalmo finito, solus reincipiat antiphonam ?

[*Responsiones* :]

Omnia servantur secundum statuta.

[Cap. XXX] DE SACRISTA

[*Quaestiones* :]

An ea peragat quae distinct. II, cap. 8 statutorum ei praefiguntur et quae non observet ?

Quid proprie ipsius officii sit ?

[*Responsiones :*]

Peragit omnia quae praescribunt statuta cum suo solatio, nisi quod horologium non regat; hostias non pinsat indutus alba; reponuntur tamen hostiae jam coctae super linteo mundo.

[*Cap. XXXI*] DE MAGISTRO NOVITIORUM

[*Quaestiones :*]

Quis communiter constituatur magister novitiorum ?

An exacte observentur quae statuta constituunt ?

[*Responsiones :*]

Magister novitiorum est ordinarie supprior.

[*Cap. XXXII*] DE PROVISORE EXTERIORUM ET CELLARIO

[*Quaestiones :*]

An quae statuta habent observentur et quae non ?

An subsint correctioni prioris, praesertim in abbatis absentia ?

An absentibus abbate et priore, secundum senium, an secundum dignitatem officii praesideant mensae ?

Quando officium pro digniori habeatur ?

An sint officia perpetua, ut non nisi cum dedecore aliquis deponatur ?

An aliqua stipendia habeant ?

Quibus diebus matutinis et aliis divinis officiis interesse debeant ?

An cellarius cursum teneat ?

An aliquae missae tam provisorii quam cellario imponantur ?

Quibus famulis provisor et quibus cellarius praesit ?

[*Responsiones :*]

Cellarium non habemus, sed camerarium.

Non servantur hic statuta, sed omnia fiant ad nutum et voluntatem praelati.

Subsunt semper correctioni prioris et supprioris.

Absentibus abbate, priore et suppriori, tenent mensam.

Camerarii officium videtur dignius; provisor tamen praecedit hic quia senior in ordine.

Non sunt quidem officia perpetua, sed possunt ad nutum praelati deponi; utrum autem sine dedecore, vix dici potest.

Nulla eis dentur stipendia.

Tenentur venire ad missam omnibus diebus quibus venit praelatus.

Non servant cursum, sed quivis habet unam missam in septimana in sublevamen chori.

Provisor omnibus famulis praeest, ut putamus.

[Cap. XXXIII] DE VESTIARIO

[Quaestiones :]

An aliquis ordinarie sit vestiarius, ita ut hoc officium alteri officio cohaereat ?

An quae in statutis de ejus solatio constituuntur observentur ?

An provideat fratribus de vestitu ?

An sartori praesit ?

An fratres adire sartorem possint absque licentia ?

[Responsiones :]

Non habemus vestiarium nisi abbatem et priorem.

Satis honeste ab hiis fratribus providetur.

Nemo potest adire sartorem, sed si quid agendum sit fit per priorem vel famulos.

[Cap. XXXIV] DE VESTITU

[Quaestiones :]

An servetur vestitus in statutis praefixus ?

An cappis laneis utantur quotidie et quamdiu ?

Quae officia peragantur in scapularibus tantum, sine cappa ?

An caputia ita lata ut bireta iis imponi queant ?

Exeuntes, an utantur scapulari sub casaccis ?

Quo habitu ludentes, sive sacerdotes sive juvenes utantur ?

Quo habitu laïci utantur, griseis, et desuper caputium habeant, an vero breviorum ?

An exeuntes laïci utantur palliis, tunicis cum caputio ?

Æquitantes, quo habitu utantur religiosi ?

An omnes utantur casaccis cum nodis vel sine ?

An ita usus palliorum invaluerit ut exsoleverit usus brevium tunicarum ?

Cogitetur et scribatur quis habitus decens modestus et religiosus indicari quaeat, tam praelato quam subditis praescribendus in via.

[Responsiones :]

Putamus, secundum statuta, abesse a vestibis nostris curiositatem et levitatem.

Utimur cappis lâneis quotidie in matutinis per totum annum et officio usque ad nonam exclusive, in vespertis quoque, excepto tempore illo quod est a feria secunda post octavas Paschae usque ad festum Omnium Sanctorum, nisi sit dominica, festum duplex et supra vel vigiliae solemnes. In completorio nunquam utimur.

Non imponuntur hic bireta caputiis nec possent imponi.

Exeuntes non utuntur scapulari super cassacos.

Quando luditur, luditur in cassacis.

Laïcos non novimus nec petimus.

Æquitantes utuntur pallio brevi.

Omnes utuntur cassacis cum nodis et hoc maxime, etiam juvenibus, necessarium est propter monstrosa ipsorum femoralia.

Apud conventules exsolevit usus brevium tunicarum cum cuculla, sed inolevit usus palliorum quia commodior, sed rarus est apud nos; per viam enim utimur solis casaccis sine scapulari.

Decens videtur habitus uti foris pallio oblongo super casaccis.

[Cap. XXXV] DE MINISTRO INFIRMORUM, HOSPITALI ET HOSPITALITATI

[Quaestiones :]

Si quae sit aliqua singularis constitutio vel observantia praeter eam quae est statutis comprehensa ?

Religiosorum hospites a quo et ubi tractentur ?

An aliquis singularis locus ad hoc adaptatus ?

Quamdiu liceat iis vespertino tempore cum hospitibus manere ?

Quis observet eos an constituta hora claustrum intraverunt ?

An conventus habeat aliquam peculiarem cerevisiam pro hospitibus excipiendis ordinatam ?

Quis custodiat et quis ordo vel modus servetur in ea fratribus administranda ?

[Responsiones :]

Religiosorum hospites semper tractentur in abbatia et ordinarie in mensa praelati, praesentibus tunc religiosis, si fuerint sacerdotes; juniores non veniunt ad mensam abbatis nec ad abbatiam.

Sacerdotes tenentur per famulum a praelato veniam petere veniendi ad ejus mensam, et indicare quinam sint qui advenerunt. Antequam vadant ad mensam praelati, debent primo venire ad mensam conventus, ibique loco suo sedere donec omnes sederint; tunc surgens, facta reverentia ante crucem, vadit ad priorem vel suppriorem, ipso absente, petit veniam exeundi.

Est singulis locus pro hospitibus in quo dormiant et tractentur, casu quo non veniant ad mensam praelati.

Non est ipsis vesperi certa hora assignata eo quod hora aequae non sit certa, ac proinde non potest haberi eorum certa cura. Coena finita, ascendunt et aperiunt ostia clausa ac rursus claudunt, *claves* deferunt vel ad priorem vel ad excitatorem.

Conventus non habet cerevisiam pro hospitibus, nec tractat eos. Cerevisiae cura demandatur alicui ex sacerdotibus; quando autem suis temporibus administratur fratribus, bis implentur scyphi (si placet tantum habere), sic quod nunquam detur sacerdotibus ultra medium poculum, junioribus non tantum eo quod eorum scyphi non sint tam capaces.

[Cap. XXXVI] DE MENSAE LECTORE

[*Quaestiones :*]

Si statuta observentur et quae non ?

An dominicis petat benedictionem sub matutinali missa ?

Quando comedat, ante vel post conventum ?

An sequenti septimana legat ad collationem ?

Quando est evangelium, quomodo incipiat ?

[*Responsiones :*]

Servantur statuta; liber non custoditur ab armario sed manet loco suo.

Petit benedictionem diebus dominicis in fine matutinalis missae. Comedit cum refectionario et ministro post conventum; diebus tamen jejuniorum licet eis parum quid sumere ante conventum.

Non legitur in collatione.

Incipit evangelium secundum statuta.

[Cap. XXXVII] DE MANDATO

[*Quaestiones :*]

An quae in statutis praefiguntur de eo observentur, et potissimum an omni sabatho non impedito in Quadragesima mandatum fiat et quo ritu ?

Quibus ceremoniis compleatur mandatum in Coena Domini ?

An servetur mandatum pauperum, quis faciat et quo modo ?

[*Responsiones :*]

De mandato.

Statuta servantur, eo excepto quod unus sacerdos tantum, qui habet summam missam, tantum abluat pedes.

Mandatum pauperum non servatur.

De ceremoniis quibus mandatum peragitur.

Ad quintam vespertinam pulsatur nola a priori, qua audita omnes descendunt. Subdiaconus jam habet paratam aquam calidam; sacrista praeparavit albam ad hoc deputatam et amictum quo se sacerdos praecingit. Omnibus existentibus in capitulo et indutis cappis laneis, intrat sacerdos, a dextris habens diaconum tenentem manutergium, a sinistris subdiaconum in scapularibus. Sacerdos incipit *Confitemini* etc. *Confiteor* et collectam *Actiones nostras*. Incipit abluere pedes a dextero latere, lotos crinibus tergit, facit crucem et osculatur; diaconus manutergio sequitur et siccatur, subdiaconus praefert pelvim. Conventus interim canit *Mandatum novum* etc. et tam multas antiphonas donec absolverit, exuerit se et ipse cum ministris, assumptis cappis laneis, intraverit capitulum et tum canit collectam.

Eodem modo fit feria quinta sancta a praelato, sed absoluta ablutione redit in cappa lanea, deductus a duobus ceroferariis, duobus thuribulariis, diacono et subdiacono indutis dalmaticis. Finitis praescriptis in missali, diaconus petit benedictionem et canit evangelium *Cum appropinquasset*; thuribularii, petita benedictione, thurificant. Finito evangelio, solus praelatus textum osculatur. Tunc omnes resident et praelatus in sede sua diaconus a dextris, legit sermonem Domini secundum Johannem, tono communi usque *Surgite eamus hinc*. Tunc omnes egrediuntur.

[Cap. XXXVIII] DE IIS QUAE DISTINCTIONE III^a STATUTORUM COMPREHENDUNTUR

[*Quaestiones :*]

An poenae levioribus, mediis, et gravibus culpis ibidem praefixae observentur et imponantur ?

An poena silentii violatoribus decreta etiam districte imponatur ?

An disciplinae dentur ?

Et haec omnia, salva discretione ?

[*Responsiones :*]

Nihil istorum servamus, sed omnes paenitentiae et correctiones pro quotidianis negligentis fiunt pro discretione regentis conventus. Sed quando Reverendus Dominus corrigit, ordinarie servat statuta.

Silentii transgressoribus non imponuntur correctiones ibi decretae, sed sunt arbitrariae.

Disciplinae subinde dantur, maxime improfessis, ut sese humilient et probentur. Omnia interim salva discretione.

[Cap. XXXIX] DE QUIBUSDAM QUAE DISTINCTIONE IV
STATUTORUM ORDINANTUR

[*Quaestiones* :]

Quaedam circa appellationes deberent ordinari capite 4º.

[*Responsiones* :]

De appellationibus nihil hic scimus.

[Cap. XL] DE HIIS QUAE NON LICET HABERE

[*Quaestiones* :]

An hoc capite praefixa exacte observentur ?

[*Responsiones* :]

Putamus hoc capitulum per omnia a nobis servari.

[Cap. XLI] DE CONVERSIS, CAP. 13

[*Quaestiones* :]

Quae disciplina conversorum ?

Quis magister eorum ?

An divinis officiis interesse teneantur et quibus ?

An silentium sub horis canonicis teneant, prout praefigunt statuta ?

An grisea cappa utantur ?

An moderatas barbas gerant ?

An laboribus debite exerceantur ?

An legant ea quae statuta ordinant ?

Ubi dormiant ?

[*Responsiones* :]

Conversos non novimus.

[Cap. XLII] CIRCA CAPUT 16um

[*Quaestiones* :]

An mulieres ad chorum admittantur ?

Ubi tractentur, an locus ad hoc sit adaptatus ?

An poena ibidem constituta imponatur admittentibus foeminam ad claustrum ?

[*Responsiones* :]

Ad chorum non admittuntur mulieres, nisi nobis invitis, ipso Sancti Baptistae; impossibile est enim eas excludere tempore summae missae, propter multitudinem peregrinorum.

Mulieres tractantur in mensa praelati, si honestas earum id exigat, sin minus, in domo hospitum.

Si quis admitteret mulierem ad claustrum, indubie corrigeretur secundum statuta; sed talium non vidimus.

[*Cap. XLIII*] DE GENERALI EXCOMMUNICATIONE, CAP. 17°

[*Quaestiones* :]

An singulis annis a praelato haec generalis excommunicatio in capitulo fiat, quonam die et quo modo ?

An pluries quam semel in anno ?

[*Responsiones* :]

Semel in anno, dominica Palmarum legit praelatus nobis caput de generali excommunicatione, sine ullis tamen caeremoniis.

Praecipit etiam ut quisque tradat cathalogum ustensilium suorum.

[*Cap. XLIV*] CAPUT 18um

[*Quaestiones* :]

An stricte servetur hoc caput de pueris non levandis in baptismo ?

[*Responsiones* :]

Putamus stricte hoc capitulum observari.

[*Cap. XLV*] DE CUSTODIA SIGILLI CONVENTUS

[*Quaestiones* :]

An quae de custodia sigilli mandantur etiam observentur ?

Ubi communiter conclusum reservetur ?

[*Responsiones* :]

Hoc capitulum apud nos non servatur, sed omnia sunt sub manu praelati.

[*Cap. XLVI*] DE PARROCHIS

[*Quaestiones* :]

An promoti ad curam pastorem aliquod iuramentum praestent ?

An ad libitum liceat iis ire ad quamcumque civitatem ?

An exire parrochias suas sine necessitate, commendatum statutorum III, capite 4° ?

An possint frequentare convivia ? (vide statuta ubi supra).

An singulis annis semel omnes simul in monasterio conveniant ?

An dent annue rescriptiones suas et quando ?

An confiteantur semel in anno abbati, ut est distinctione I, capite 4 statutorum ?

Quo habitu utantur ?

An gereant scapularia super casaccos ?

An liceat eis aliqua notabilia largiri absque consensu praelati ?

An venientes ad monasterium curent suum *Benedicite* dicere praelato, et an se praesentent priori ?

Ubi communiter comedant ?

An misceri conventualibus permittantur ?

An sine consensu praelati debita contrahere, mutuum accipere, vel etiam depositum suscipere possunt, excedens quantitatem distinctione II^a, capite 1° Statutorum definitam ?

An conducant decimas, colonias, vel alia bona a monasterio ?

An servant jejunium Adventus et abstinentiam a carnibus a Septuagesima usque ad Quadragesimum ?

An legant horas Ordinis ?

An etiam persolvant horas Beatae Virginis ?

[*Responsiones* :]

Promoti ad curam pastorem debent praestare juramentum.

Non ire licet eis pro libitu ad quamcumque civitatem.

Non possunt exire parrochias suas sine necessitate.

Licet eis ire ad convivia in pagis suis.

Omnes annue non comparent in monasterio.

Plurimi dant annue rescriptiones suas; non putamus quod omnes.

Non confitentur praelato.

Utantur albo habitu; aliqui nudis casaccis, aliqui brevi tunica, aliqui longo pallio; nulli gestant scapulare super casaccis.

Non licet eis aliquid notabile largiri absque consensu praelati.

Solent venientes ad monasterium curare dici suum *Benedicite* praelato et priore, sed modo passim videntur negligere, quoad priorem saltem.

Ordinarie comedunt cum praelato.

Possunt agere cum conventualibus, exceptis junioribus.

An sine consensu praelati possint debita contrahere, mutuum accipere, depositum suscipere, etc., timendum est quod non observent.

An conducant bona a monasterio, unus forte vel alter.

Putamus eos servare abstinentiam a carnibus in Adventu, Septuagesima et jejunia.

Legunt horas Ordinis, uno excepto.

Speramus eos legere horas beatae Mariae.

N.B. Particulare habemus hic jejunium duorum dierum ante diem Cinerum, etiam in lacticiniis. Jejunamus etiam in die Animarum per totum. Ipsa dominica Septuagesimae caremus carnibus.

30. OKT. 1974

29. OKT. 1982

1950 K 100

